

VAASAN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Nykysuomen ja kääntämisen laitos

Nina Karlström

Protego on varjelum

Taikasanojen suomennoksien vertailua Harry Potter -kirjoissa

SISÄLLYS

TIVISTELMÄ	3
1 JOHDANTO	5
1.1 Aineisto	5
1.2 Tavoite	6
1.3 Menetelmä	6
2 KÄÄNNÖSTEORIASTA JA SEN HISTORIASTA	8
2.1 Käännöksen aikakaudet	8
2.2 Casagranden käännosteoriaa	9
2.3 J. C. Catfordin yleinen käännosteoria	10
2.4 Vinay ja Darbelnetin käännosmetodista	11
2.5 Lastenkirjallisuuden kääntämisestä	13
2.6 Taikasanujen kääntämisestä Harry Potter -teoksissa	14
3 J. K. ROWLING	17
4 LASTEN- JA NUORTENKIRJALLISUUS	19
4.1 Lastenkirjallisuuden lajityypit	21
4.2 Nuortenkirjallisuus	22
5 MITÄ FANTASIAKIRJALLISUUS ON?	24
5.1 Korkea ja matala fantasia sekä yksisarvinen karkuteillä	25
5.2 Bambin lapset ja ritariromanssi	26
6 LYHYT KATSAUS HARRY POTTER -KIRJOIHIN	27
6.1 Harry Potter ja Viisasten kivi	28
6.2 Harry Potter ja salaisuuksien kammio	28
6.3 Harry Potter ja Azkabanin vanki	29
6.4 Harry Potter ja liekehtivä pikari	29
6.5 Harry Potter ja Feeniksin kiltä	30

6.6 Harry Potter ja puoliverinen prinssi	30
6.7 Harry Potter ja kuoleman varjelukset	31
7 TAIKASANOJEN ANALYYSIA	32
7.1 Kirousten alalajit	32
7.1.1 Manaukset	33
7.1.2 Herjat	35
7.1.3 Kiroukset	37
7.1.4 Anteeksiantamattomat kiroukset	39
7.2 Loitsut	42
7.2.1 Suojeluloitsut	42
7.2.2 Siirtoloitsut	45
7.2.3 Palautusloitsut	48
7.2.4 Taikasauvaloitsut	50
7.2.5 Jo-päätteiset loitsut (lähtökielessä io)	52
7.2.6 Paljastusloitsut	54
7.2.7 Parilliset loitsut	56
7.2.8 Muutosta aikaansaavat loitsut	60
7.2.9 Muut loitsut	66
7.3 Loitsujen alkuperät ja käännösmenetelmät	68
8 YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT	70
LÄHTEET	

VAASAN YLIOPISTO**Humanistinen tiedekunta**

Laitos:	Nykysuomen ja kääntämisen laitos
Tekijä:	Nina Karlström
Pro gradu -tutkielma:	<i>Protego on varjelum</i> Taikasanojen suomennoksien vertailua Harry Potter -kirjoissa
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Nykysuomi (modern finska)
Valmistusvuosi:	2008
Työn ohjaaja:	Birgitta Romppanen

TIIVISTELMÄ:

Jag har i min avhandling jämfört alla trollformlerna i de fem första engelska och finska Harry Potter-böckerna. Ämnet valde jag för att de har en central betydelse i den magiska världen och för att jag brinner för Harry Potter. Ursprungsorden och vissa av de finska översättningsorden sökte jag fram ur ett antal ordböcker för att kontrollera hur bra de passade ihop med deras inverkningar på båda språken. Jag undersökte också vilka översättningsmetoder den finska översättaren hade använt sig av.

Teoridelen behandlar olika översättningsmetoder av Catford och Casagrande samt av Vinay och Darbelnet. Eftersom Harry Potter-böckerna är skrivna för barn, har jag här även behandlat olika barnboksgenrer och definierat vad en barnbok respektive en ungdomsbok är jämfört med vuxenlitteratur. Ett avsnitt om författaren ingår också i teoridelen.

De centrala teorianknutna termerna, som utgör analysgrunden i avhandlingen, berör i huvudsak översättningsmetodik och är, för att nämna några, direkt översättning, fri översättning och direkta lån.

Det visade sig att närapå hälften av trollformlerna var fria översättningar, något som inte är direkt överraskande. Det är mycket svårt att få till stånd direkta översättningar så att det också låter bra, så det stora antalet fria översättningar var ganska förutsägbart. Trollformlerna i Harry Potter-böckerna baserar sig i stort sett på att låta flytande vid uttal, vilket översättaren för det mesta lyckats väldigt bra med. I och med att ursprungstrollformlerna kommer från flera olika språk, var det mycket svårt att hitta de olika orden. Dessutom bestod flera av dem av ord från två språk, vilket inte gjorde det lättare att nysta ut ursprungsorden.

AVAINSANAT: Kaunokirjallisuuden kääntäminen, Harry Potter, lasten fantasiakirjalisuus, taikasanojen kääntäminen

1 JOHDANTO

Valitsin työhöni tämän aiheen koska taikasanat muodostavat tärkeän osan Harry Potter -kirjojen taikamaailmassa. Olen myös valinnut aiheeni taikasanojen runsauden vuoksi (87 kappaletta kaikki kirjat mukaan lukien). Näiden syiden lisäksi minusta Harry Potter -kirjat ovat kiinnostavia, hauskoja ja jännittäviä teoksia, jotka sopivat kaikenikäisille.

Harry Potter -kirjat ovat perinteisestä fantasiasta poikkeavaa fantasiaa, sillä tapahtumat sijoittuvat todelliseen maailmaan, joskin näkymättömänä tavallisten ihmisten silmissä. Teoksissa velhot ja noidat pystyvät kätkemään tai muuttamaan rakennuksia ja paikkoja tavallisilta ihmisiltä, eli jästeiltä, saaden ne näyttämään vanhoilta raunioilta, joissa on varoituskyltti.

Aineistossa saattaa esiintyä analyysiin liittyviä ongelmia, koska englanninkieliset taikasanat perustuvat hyvin pitkälti latinankielisiin sanoihin ja niiden muokkauksiin sekä englannin- ja italiankielisiin, sekä muihin sanoihin, jotka kirjailija J. K. Rowlingin loi omien tarkoituseriensä mukaan. Tästä johtuen taikasanat saattavat olla melko vaikeita analysoida, sillä Rowling on opiskellut englantia, saksaa, ranskaa sekä antiikin kreikkaa ja Roomaa sekä opettanut noin kaksi vuotta englantia Portugalissa (Evastina Törnqvist 2002: 62, 64, 70). Rowlingin kielelliset tiedot ovat hyvin laajat, ja sen vuoksi on vaikeaa löytää loitsujen alkujuuria päätteiden, muokkausten ja jopa kahden kielen yhdistyksen seasta.

1.1 Aineisto

Aineistona käytän viittä ensimmäistä Harry Potter -kirjaa. Ne ovat *Harry Potter ja viisasten kivi* (2001), *Harry Potter ja salaisuuksien kammio* (2002), *Harry Potter ja Azkabanin vanki* (2002), *Harry Potter ja liekehtivä pikari* (2001) ja *Harry Potter ja Feeniksin kilta* (2004). Rajasin aineiston näihin viiteen ensimmäiseen kirjaan, koska Harry Potter -teoksissa on niin runsaasti loitsuja. Harry Potter -kirjojen suomentajana on toiminut Jaana Kapari (nykyään Kapari-Jatta). Teosten sivumäärät vaihtelevat 330:stä 1040:een, joista *Harry Potter ja viisasten kivi* sisältää noin 330 (englanninkielisessä

pokkarissa n. 320), *Harry Potter ja salaisuuksien kammio* noin 360 (en. pokkarissa n. 360), *Harry Potter ja Azkabanin vanki* noin 450 (en. pokkarissa n. 460), *Harry Potter ja liekehtivä pikari* noin 760 (en. pokkarissa n. 790) ja *Harry Potter ja Feeniksin kilta* noin 1040 (en. n. 760) sivua.

1.2 Tavoite

Tavoitteenani on tutkia ovatko suomennokset suoria käännöksiä, eli sanasanaisia käännöksiä. Tällaiset käännökset voivat olla esimerkiksi suomen kielinen vesi ja englannin kielinen water. (ks. luku 2.4.) Tavoitteenani on myös tarkastella, mikäli Kaparin suomennokset täsmäivät loitsuissa käytettäviin alkuperäiskieliin sekä kuinka helposti tulokittavissa ne ovat, eli miten läpinäkyviä (pystyvätkö lukijat arvaamaan loitsun tarkoituksen tai vaikutuksen pelkän ulkomuodon avulla) suomennetut taikasanat oikeastaan ovat. Oletan, että suurin osa lähtökielisistä loitsuista on peräisin latinasta. Oletan myös, että kohdekieliset loitsut ovat enimmiltä osiltaan joustokäännös muodossa (ks. luku 2.3). Tarkastelen myös lyhyesti millaisia latinamaisia päätteitä Kapari on käyttänyt käännösloitsuissaan.

1.3 Menetelmä

Tutkimuksessani käytän kontrastiivista menetelmää, eli vertailevaa menetelmää, koska vertailen käännöksiä lähtökielisiin loitsumuotoihin ja katson onko niissä eroavaisuuksia. Analysoidessani taikasanoja käytän apunani erikielisiä sanakirjoja. Tästä lähtien käytän suomenkielisistä Harry Potter -teoksista seuraavia lyhenteitä: HP1 (*Harry Potter ja viisasten kivi*: 2001), HP2 (*Harry Potter ja salaisuuksien kammio*: 2002), HP3 (*Harry Potter ja Azkabanin vanki*: 2002), HP4 (*Harry Potter ja liekehtivä pikari*: 2001) ja HP5 (*Harry Potter ja Feeniksin kilta*: 2004). Englanninkielisistä teoksista käytän samaa lyhennemuotoa, jonka jälkeen laitan e-kirjaimen, esimerkiksi (HP1e). Käsittelen työssäni jokaista taikasanaa mainitsemistani Harry Potter -kirjoista ja jaan ne eri luokkiin niiden vaikutusten mukaisesti, esimerkiksi suojoitsuihin ja manauksiin. Huomaatan vielä, että analysointini, mistä sanoista taikasanat muodostuvat, perustuu analyysiini,

sillä en voi tietää, mistä sanoista J. K. Rowling ja Jaana Kapari ovat taikasanansa ottaneet. Teoksessani mainitsemistani kirjasarjoista (esimerkiksi Sweet Valley High), joissa on enemmän kuin kolme teosta, aion lähteissä kirjata ylös ainoastaan yhden teoksen. Sen lisäksi kerron itse tekstissä, kuinka monta teosta kirjasarjassa on. *Latinalais-suomalaisesta sanakirjasta* (1975) aion tästä lähtien käyttää lyhennemuotoa Lss.

2 KÄÄNNÖSTEORIASTA JA SEN HISTORIASTA

Rune Ingon (1990: 31) mukaan kääntäjän pitää pystyä muuntamaan käännoistyliään, jotta se vastaa alkuperäistekstin tyyliä. Käännöksen on myös oltava niin hyvin muotoiltu, ettei lukija pysty huomaamaan tekstin olevan käänno. Suomalaisen nimienkäännöksen periaate on se, ettei nimiä käännetä, koska niillä ei ole sinänsä mitään merkitystä. Käytännössä tällaista menettelytapaa ei aina noudateta, esimerkiksi kun on kyse fiktiivisistä nimistä ja lastenkirjoista. Joskus käytetään myös suoraa käänno, eli tapaa, jolla yritetään saada aikaan tekstiä sana sanalta, mutta kuitenkin niin, että kohdekielen rakenne olisi kieliopillisesti oikeaa. Suoran käännoksen esimerkki voisi olla suomenkielinen kysymys 'Mitä *kello* on?' ja ruotsinkielinen vastaavuus 'Vad är *kloc-kan*?', vertaa englanninkieliseen vastineeseen 'What *time* is it?' (Ingo 1990: 212.) Suoraa käänno, voidaan käyttää välillä myös lastenkirjoissa, kuten Muumilaakson Hemuli on saanut ranskalaisen muodon l'émule. (Ingo 1990: 241–242, 245.)

Käänno,ksen pitäisi olla hyvin sanatarkasti käännetty, ettei käänno,siitä kärsi. Erisnimien pitäisi pysyä kääntämättöminä, jolleivät ne kuvaa jotakin erityistä luonteenpiirretä tai sisällä sanaleikkejä. Näitä esiintyy hyvin laajalti lastenkirjoissa (ks. luku 3.1) Ingon (1990: 32–33) mukaan kääntäjällä pitää olla mielikuvitusta, jotta hän pystyisi keksimään uusia ratkaisuja, jotta tarinaan tulisi eloa ja todentuntua.

2.1 Käänno,ksen aikakaudet

Kääntämistä alettiin harjoittaa Mesopotamiassa noin 1900 eKr. Mesopotamia sijaitsi nykypäivän Irakin ja Itä-Syyrian alueella. Silloin käytettiin ainoastaan sananmukaista käänno,sta (eräs suoran käänno,ksen muoto), koska kääntäjät halusivat kunnioittaa lähdekielen tekstin tekijää ja hänen kieltään, ja koska Mesopotamian kansa ei ollut itseinäistä siihen aikaan. (Silja Saaksa 2004: 20–21; A. R. Millard 2007.)

Vasta muinaisen Rooman valtakaudella käännettiin runsaasti erilaisia kreikankielisiä tekstejä, eli käänno,sten suurkausi alkoi. Roomalla ei ollut tuolla aikakaudella omaa kulttuuria, joten sen täytyi lainata sitä muilta erilaisten käänno,sten avulla. Tällä ajalla

kehittyi myös erilaisten käännosteorioiden alkuja. Toisin kuin Mesopotamian aikakaudella (noin 1900-luvulla eKr.), Roomalaiset kääntäjät käänsivät tekstinsä joustokäännöksenä (ks. luku 2.3) niin taitavasti, ettemme tänä päivänäkään tiedä mitkä tekstit olivat Roomalaisten omia ja mitkä olivat käännettyjä kreikan kielestä. Roomalaiset eivät niinkään välittäneet plagioinnin vääryydestä kuin me nykyään teemme, vaan ainoastaan kääntäjän nimi tuli esille käännetyn tekstin yhteydessä. (Saaksa 2004: 30–31.)

2.2 Casagranden käännosteoriaa

Ingon (1990: 65) mukaan Joseph B. Casagrande on jakanut eräässä käännosteoriassaan käännökset niiden tarkoitusperien mukaisesti. Tähän kategoriaan kuuluvat pragmaattiset, esteettis-poeettiset, etnografiset ja lingvistiset käännökset.

Pragmaattisessa käänöksessä käännetään tekstiä siten, että siitä tulisi mahdollisimman selkeä. Käännostyypin tavoitteena on saada informaatio välittymään oikein ja tehokkaasti. (Ingo 1990: 65.) Tästä voi päätellä lähtötekstin olevan jonkin erityisalan tekstiä tai mahdollisesti jokin käyttöohje, jolloin oikean informaation välitys on tärkeää.

Esteettis-poeettinen käännostyyppe keskittyy kielimuotoon, jota pidetään käännoksen tärkeimpänä asiana. Usein tällaisessa käänöksessä sisältö voi jopa jäädä taka-alalle. Tätä käännoismenetelmää käytetään usein runojen ja taidekirjallisuuden käänöksissä. Tällaisessa käänöksessä äänneillä on merkitystä. Esimerkiksi tummat takavokaalit: a, o, u antavat sanoille esimerkiksi ikävän vivahteen. Käännoismenetelmä tuottaa kuitenkin jossain määrin ongelmia jo siitä syystä, ettei käännetty teksti ole enää käännos, vaan täysin uusi tuotos. Tätä käännoismenetelmää on myös kutsuttu näennäis- ja valekäännokseksi, mutta toisaalta on hyvin vaikeaa tietää, mikä on oikea käännos ja mikä on valekäännos. (Ingo 1990: 65–66, 76.)

Etnografista käännosta käytetään, kuten nimestä voi päätellä, kun lähtö- ja kohdekielten välillä on kulttuurisia eroja. Kääntäjän täytyy myös huomioida lukijakuntansa kulttuuritausta, eli ovatko he esimerkiksi riikinruotsalaisia tai suomenruotsalaisia. Jos lähtökielen kulttuuri on täysin erilainen kuin kohdekielinen kulttuuri, kääntäjä voi halutes-

saan lisätä tekstiin sanaston selityksineen, jotta lukijat ymmärtäisivät vierasta kulttuuria paremmin (Ingo 1990: 67).

2.3 J. C. Catfordin yleinen käännösteoria

J. C. Catfordin (1974: 25) mukaan on olemassa kolme eri käännösmenetelmää. Ne ovat *literal* 'kirjaimellinen', *word-for-word* 'sanasanainen' ja *free translation* 'joustokäännös'. *Joustokäännös* ei pysy tiukasti lähtökielisen tekstin puitteissa, vaan sillä kääntäjä pystyy muovaamaan tekstiä haluamallaan tavalla, jotta kohdekielisestä tekstistä tulisi oikein hyvä käännös.

Joustokäännös ei ole rankisiteinen vaan kahden kielen vastaavuudet pystyvät niin sanoen liukumaan ylemmästä rankista alhaisempaan tai toisinpäin (ks. esimerkki 1c). Rankilla tarkoitetaan kielellisiä yksiköitä, jotka ylemmässä rankissa muodostavat suurempia osia, esimerkiksi sana, virke ja lause, jossa lause on ylin ranki. (Catford 1974: 25.)

Sanasanainen käännös ei poikkea rankista vaan pysyy tiukasti omassa rankissaan (ks. esimerkki 1a). Tämä äärimmäinen käännösmenetelmä ei ole kielellisesti erityisen tehokas. Menetelmä ei ota huomioon kohdekielen luontevaa lausemuotoilua (ks. esimerkki 1a). (Catford 1974: 25.)

Kirjaimellinen käännös on edellä mainitsemieni käännösmenetelmien välimuoto. Toisin kuin sanasanainen käännös, tämä hyväksyy kohdekielisen kieliopin, muttei kuitenkaan sanojen muuttamista (ks. esimerkki 1b).

- (1) It is raining cats and dogs
 - (a) Se on satamassa kissoja ja koiria
 - (b) Sataa kissoja ja koiria
 - (c) Sataa kuin saavista kaatamalla
- (Ingo 1990: 79–80)

Esimerkki 1a on sanasanainen käännös, jossa käännetään suoraan myös kieliopilliset osat välittämättä kohdekielen lauseenmuodosta. 1b on vastaavasti kirjaimellinen käännös, josta jo näkee oikean sanajärjestyksen. Lause on kuitenkin vielä puutteellinen ja liian konkreettinen kohdekielen lukijalle. 1c on joustokäännöstä, joka on hyljännyt lähtökieliset sanat ja muokannut sanontaa kohdekieleen sopivaksi. (Catford 1974: 25–26.)

2.4 Vinay ja Darbelnetin käännösmetodiasta

Jean-Paul Vinay ja Jean Darbelnet, kaksi kanadanranskalaista käännösteoreetikkoa, ovat jakaneet käännös menetelmät seitsemään eri luokkaan. Ne ovat *borrowing* 'suora laina', *calque* 'käännöslaina', *literal translation* 'suora käännös', *transposition* 'transpositio', *modulation* 'modulaatio', *equivalence* 'ekvivalenssi' ja *adaptation* 'adaptaatio'. Näistä seitsemästä luokasta kolme ensimmäistä ovat suorita menetelmiä ja loput neljä ovat epäsuoria.

Suoralla lainalla tarkoitetaan sellaisia sanoja tai sanontoja, jotka ovat pysyneet muuttumattomina käännöksessä. Esimerkiksi ranskankielinen sanonta *déjà vu*, joka tarkoittaa suurin piirtein 'epämääräistä tunnetta, että on kokenut samaa aikaisemminkin' on suora laina. (Jean-Paul Vinay & Jean Darbelnet 1995: 32.) Jotkut suorat lainat ovat saavuttaneet niin suuren suosion, että ne ovat tulleet osaksi kieltä. Ne ovat tällöin kadottaneet suoran lainan merkityksen. Suomen kielen sana kahvi on tällainen vanha suora laina, joka on kadottanut lainan merkityksen (Ingo 1990: 211).

Käännöslaina muistuttaa suoraa lainaa, mutta sana tai sanonta lainataan sellaisenaan kohdekieleen. Sen jälkeen sanonta käännetään suoraan. Vinay ja Darbelnetin (1995: 32) mukaan käännöslainan tulos voi olla jompikumpi kahdesta ryhmästä. Ensimmäisessä ryhmässä kunnioitetaan kohdekielen syntaktista rakennetta samalla kun esitellään uutta ilmaisutapaa. Tähän ryhmään kuuluu esimerkiksi suomalainen sanonta 'pitkässä juoksussa' englannin sanonnasta 'in the long run'. Toisessa ryhmässä tuloksena on rakenteellinen käännöslaina, joka esittelee uutta rakennelmaa kohdekieleen. Esimerkkinä tästä on englanninkielinen kirjallisuusgenre *science fiction*, joka on sama sekä suomeksi että ruotsiksi. (Vinay & Darbelnet 1995: 32.)

Suoraa käännöstä on hyvin vaikea toteuttaa parhaalla mahdollisella tavalla. Termillä tarkoitetaan sitä, että lähtökielinen teksti käännetään suoraan kieliopillisesti ja idiomaattisesti sopivaan kohdekieliseen tekstiin (Vinay & Darbelnet 1995: 33). Ruotsinkielinen lause 'en man med en svart jacka' ja englanninkielinen vastine 'a man with a black jacket' ovat suoraa käännöstä, kun taas suomenkielinen vastine 'mustatakkinen mies' ei ole.

Transpositio on käännös menetelmä, jolla vaihdetaan sanaluokka toisella sanaluokalla muuttamatta tekstin merkitystä. Transpositioilla ei välttämättä ole samaa tyylillistä arvoa keskenään (Vinay & Darbelnet 1995: 36.) Transpositiota voidaan myös käyttää kielensisäisesti esimerkiksi tällä lailla: 'hänen tultua takaisin' ja 'hänen paluunsa jälkeen'. Yhden sanan transpositio voi olla vaikkapa englanninkielinen from-sana, jonka lähin suomenkielinen vastine on 'lähettäjä' (Ingo 1990: 212).

Modulaatio-termillä tarkoitetaan, että kohdekielisessä tekstissä sanomaa katsotaan toisesta näkökulmasta (Vinay & Darbelnet 1995: 36). Siinä missä lähtökielinen sanoma voi olla konkreettinen, kohdekielessä sama sanoma voi olla abstraktinen. Virkkeet 'it is not difficult to show...', suomeksi 'ei ole vaikea näyttää' ja 'il est facile de démontrer...', suomeksi 'on helppo näyttää' ovat molemmat modulaatioita (Vinay & Darbelnet 1995: 37).

Ekvivalenssit ovat melkein poikkeuksetta kiinteitä. Ne kuuluvat myöskin idiomeihin, kliseihin, sananlaskuihin, onomatopoeettisiin sanoihin sekä nominaali- ja adjektiivilauseisiin. (Vinay & Darbelnet 1995: 38.) Onomatopoeettinen ekvivalenssi voi olla koiran haukunta ruotsiksi, 'voff' ja suomeksi, 'hau'.

Viimeinen käännös menetelmä on *adaptaatio*, jota käytetään kun lähtökielistä sanomaa ei tunneta kohdekielessä. Esimerkki tästä voi olla erilaiset rahayksiköt, kuten Ison-Britannian 'pound' voi olla suomenkielisessä tekstissä 'euroina'. Adaptaatio on eräänlaista ekvivalenssia, jossa kääntäjä luo uuden verrattavan tilanteen. Adaptaatiota käytetään usein kirjojen ja elokuvien käännöksissä (Vinay & Darbelnet 1995: 38.), esimer-

kiksi J.D. Salingerin teos *Catcher in the Rye* (suomenkielinen vastine Sieppaaja *ruis-pellossa*) on ruotsinnoksessa *Räddaren i nöden* 'pelastaja hädässä'.

2.5 Lastenkirjallisuuden kääntämisestä

Kun lastenkirjallisuutta käännetään, on otettava huomioon ettei tekstiä lyhennetä tai muuteta, jottei tekstin sisältö kärsi. Joskus on kuitenkin syytä lisätä pari selventävää sanaa tekstiin, jos lähtökielen tekstissä esiintyy kohdekielelle vieraita termejä. (Klingberg 1986: 16, 18.) Klingberg (1986: 43) väittää, että aikuiskirjallisuudessa nimiä ei käännetä vaikka ne ovatkin vieraita, mutta tämä sääntö ei koske lastenkirjallisuutta. Usein nimet on käännetty kokonaan, esimerkiksi James on voitu kääntää muotoon Jaakko, jotta se olisi suomalaisille lukijoille tuttua. Klingbergin (1986: 69) mukaan sanaleikit kuuluvat hyvin usein lastenkirjallisuuteen. Ne voivat olla hyvin vaikeita kääntää kohdekielelle, mutta suora käännös (ks. luku 2.4) on usein haitallisempaa kuin poisjättö, jos teksti muuttuu käsittämättömäksi.

Jaana Kapari, Harry Potter -teosten suomentaja, kertoi Parnasso-aikakauslehdessä, että hän on ”suomentanut ne nimet ja sanat, jotka sitä kaipaavat, ja jättänyt osan alkuperäiseen asuunsa. Vaikka en ole tavannut Rowlingia, olen yrittänyt kuunnella häntä ja kysellyt, miten hän olisi tehnyt, jos olisi kirjoittanut suomeksi.” (Riekko 2004: 9.) Tämä toteamus sisäistää lastenkirjallisuuden kääntämisen koko tarkoituksen, eli tee käännöksestä lapsiystävällinen.

2.6 Taikasanojen kääntämisestä Harry Potter -teoksissa

Jaana Kapari, joka on Harry Potter -teosten suomentaja, kertoo ettei loitsujen kääntäminen ole kovinkaan vaikeaa. Käännösprosessista hän toteaa seuraavaa:

[...] ensin tsekkaan, mitä loitsulla tehdään ja sitten kaivelen sanojen merkitykset. Tarkistan, mitkä englantilaiset sanat osuvat lähelle merkityksiä. Sitten vain alan pyörittää sanoja suomeksi. (Jaana Kapari 2007.)

Kapari kääntää loitsuja myös äänteellisin periaattein. Tähän kategoriaan kuuluvat ne loitsut, joiden merkitys ei lähdekielisille lukijoillekaan tule välittömästi mieleen. Hänelle on myös tärkeää, että loitsut ovat äänteellisesti helposti lausuttavia. (Kapari 2007.) Olennaista Kaparin suomennoksessa on myös hänen kykynsä, aina tarvittaessa tehdä joustokäännöksiä, jotka eivät välttämättä ole lähtökielen sanan suora vastine. Vaikka käännös onkin jossain määrin joustavaa, taikasanat kuvaavat kuitenkin sitä samaa tunnetta tai tapahtumaa kuin lähtökielen sana tekee. Kapari kertoi Tammen Harry Potter -sivuilla: ”[...] Mutta tyhjästä en niitä keksi vaan käänän sanat” kun kysyttiin mistä hän keksii kaikki ihanat sanat (Tiedätkö Jaanan suosikkiloitsun? 2004). Saadessaan kysymyksen, miten hän keksii suomenkieliset vastineet, hän kertoi: ”Pyörittelen sanoja mielessäni, revin, panen palasiksi. Etsin sanan hengen ja yritän löytää sen mukaisen suomenkielisen ilmaisen” (Feeniksen [sic] killan odotus 2004.)

Jaana Kaparin (2008) mukaan Rowling on käyttänyt useimpien loitsujensa pohjana oikeaa latinaa, mutta sellaisella tavalla, että englanninkieliset lukijat ne ymmärtävät. Vaikka Kapari itse ei käytä latinaa taikasanoissaan, hän on liittänyt useimpiin taikasanoihinsa latinamaisen päätteen. Kapari toteaa myös, että hän olisi halunnut käyttää taikasanoissaan latinaa itsekin, mutta ”silloin olisi mennyt monta merkitystä hukkaan niiltä, jotka eivät” osaa latinaa. (Kapari 2008: 155.)

Tuomo Pekkanen (1981) selittää, että latinassa on viisi eri deklinaatiota, jotka taipuvat eri tavalla. Latina jakaa sanansa maskuliineihin, feminiineihin ja neutreihin, kuten saksakin. Latinan perusmuodon maskuliinipäätteet ovat *us*, *er* ja *or*, feminiinipäätteet ovat *a* ja *tas* sekä neutripäätteet ovat *um*. Monikkojen päätteet voivat olla *ae*, *i* ja *es*. Perusmuodon lisäksi latinassa esiintyy akkusatiivi-, genetiivi-, dativi- ja ablatiivimuotoja. Niiden päätteet ovat muun muassa *as*, *arum*, *ibus*, *is*, *o*, *os* ja *ei*. (Pekkanen 1981: 14–15, 17–18, 20–21, 26–28.)

Harry Potter -kirjan ruotsintaja Lena Fries-Gedin on tehnyt valintansa olla ruotsintamatta sanaleikilliset nimet ja taikasanat (ruotsinnoksia toki esiintyy taikasanoissa, mutta niukasti ja vain kun loitsu on täysin englanninkielinen), koska kirjan editoija ja Fries-Gedin arvioivat, että Harry Potter -kirjoja lukisivat enimmäkseen yksitoistavuotiaat nuoret. Fries-Gedin otaksui, että he olisivat jo altistuneet englanninkieleen ja nimet toi-

sivat mieleen eksoottisia elämyksiä. (Sarah Death 2002.) Vaikka lukijat ymmärtäisivätkin tarpeeksi englantia, niin he kuitenkin menettävät joitakin vivahde-eroja, kun kieli ei ole heidän äidinkieltensä. Käännettynä nimet muuttuvat helpommiksi sisäistä, jos ne sisältävät sanaleikkejä tai muuta vastaavaa, kuin jos ne jätetään sellaisinaan tekstiin (ks. luku 2.5).

J. K. Rowling toteaa itse käyttämistään taikasanoista ”95 prosenttia kirjoissa esiintyväs-
tä taikuudesta on omaa keksintöäni. Olen käyttänyt kansanrunoutta ja ihmisten taikuut-
ta koskevia uskomuksia mausteena, mutta muokannut niitä omiin tarkoituksiini.” (J. K.
Rowling *Harry Potter ja minä: 2004*, käänttänyt Pirjo Aaltonen). Tämä viittaa siihen, et-
tä melkein kaikki epätavalliset yksityiskohdat Harry Potter -kirjoissa ovat kirjailijan
omasta päästä ja siten keksittyjä. Tämän vuoksi on hyvin vaikeaa saada aikaiseksi suo-
raa tai mahdollisimman suoraa käännöstä. Tässä Kapari on mielestäni onnistunut hyvin.
Fries-Gedin on myös onnistunut keksimään hyviä ruotsinkielisiä termejä käännöksis-
sään, vaikka taikasanojen kääntämättömyydessä hän ei ole onnistunut.

Harry Potter -teoksissa esiintyy runsaasti erilaisia sanaleikkejä ja arvoituksia, jotka luo-
vat huumoria muuten synkkään kertomukseen. Esimerkkinä tästä voidaan mainita
'iseviot-peili', englanniksi *the mirror of Erised*. Ensi näkemältä *erised* näyttää olevan
keksitty sana, kunnes huomaa, että *erised* on oikealta vasemmalle luettuna *desire* (suo-
meksi 'toiveesi'). Peilin tarkoitus on näyttää katsojalle hänen syvimät toiveensa, jotka
tulevat esiin peilin kirjoituksesta, joka on kirjoitettu väärin päin.

Ruotsinnoksessa sama peili on nimeltään 'erised-spegeln', joka ei anna minkäänlaista
mielikuvaa siitä, mitä peili tekee tai oikeastaan näyttää. Sarah Deathin (2002) mukaan
Fries-Gedin (Harry Potterien ruotsintaja) yritti käänellä ja väännellä sanoja kaikilla
mahdollisilla tavoilla, kunnes päätti olla kääntämättä niitä. Artikkelissa mainitaan vain
sanat *önskan* ja *dröm* (takaperin kirjoitettuna 'naksnö' ja 'mörd') eli 'toive' ja 'unel-
ma', jotka Fries-Gedinin mukaan kuulostivat ruotsiksi liian kummallisilta, ja tästä olen
samaa mieltä.

Ingon (1990: 31) mielestä kääntäjä ei saa luopua ennen kuin käännösongelma on rat-
kaistu, joten tästä voi päätellä, ettei ruotsintaja Fries-Gedin ole kokeillut kaikkia mah-

dollisuuksia, koska yksinkertainen katsaus synonyymisanakirjaan olisi antanut liudan erilaisia vaihtoehtoja desire-sanalle, joita puolestaan olisi voinut tarkistaa tavallisesta sanakirjasta ja vielä vaikka ruotsalaisesta synonyymisanakirjasta. Kokeilin itse samaa menetelmää ja sain kokoon ”ruotsinnoksen” iseeviot-peilin kaiveruksesta, joten Fries-Gedin on luovuttanut liian aikaisin iseeviot-peilin suhteen. Tässä tapauksessa suomentaja Jaana Kapari on valinnut paremman käännösmenetelmän. Minun käännökseni on seuraavanlainen: *dankas etsap ujd sneläjs natu etel natti dje rasivgaj* ’jag visar ej ditt anlete utan själens djupaste saknad’ ’en näytä kuvaasi vaan sielun syvimmän kaipuun’, lyhyesti dankas-spegeln.

3 J. K. ROWLING

Joanne Kathleen Rowling syntyi vuonna 1965 Bristolin lähistöllä. Yhdeksänvuotiaana hän ja hänen perheensä muutti Tutshilliin hautausmaan viereen, ja hautausmaa auttoi Rowlingia laajentamaan kummallisten nimien kokoelmaansa, harrastus joka vieläkin on vahvasti ankkuroituna Rowlingin elämään. Lopetettuaan lukion, jossa hän luki saksaa, hän haki Oxfordin yliopistoon, mutta päätyikin Exeterin yliopistoon, jossa hän luki ranskaa sekä antiikin Roomaa ja kreikkaa. (Evastina Törnqvist 2002: 54–55, 63–64, 67.) Tästä syystä Harry Potter -kirjoissa esiintyy suuri määrä nimiä, jotka perustuvat joko ranskankieleen tai myyttillisiin jumaliin, kuten Malfoy (sanoista *mal* ja *foi*, jotka tarkoittavat 'pahaa uskoa'), *Gryffindor* 'kultainen aarnikotka', joka on suomennoksessa *rohkelikko*, muodostuu sanoista *Gryffin* ja *d'or*, (*Englanti–Suomi Suursanakirja* 2000: s.v. *griffin*; *Ranska-suomi opiskelusanakirja* 1993: s.v. *mal, foi, de, or*), Argus (satasilmäinen jättiläinen kreikkalaisesta mytologiasta) (*Mytologian sanakirja* 2000: s.v. *Argos*) sekä Fleur Delacour (aatelinen kukka) sanoista *fleur, de la* ja *cour* (*Ranska-suomi opiskelusanakirja* 1993: s.v. *fleur, cour*).

Vuonna 1990 ollessaan junamatkalla Lontooseen, Harry Potter ilmestyi Rowlingin ajatuksiin, ja siitä koko Potter -villitys alkoi. Junamatkasta kului kuusi vuotta ennen kuin ensimmäinen Harry Potter -kirja, *Harry Potter and the philosopher's stone*, oli valmis vuonna 1996. Rowling löysi itselleen edustajan, mutta yksikään kustantaja ei suostunut ostamaan kirjaoikeuksia sen pituuden vuoksi, joka oli heidän mielestään liian pitkä lapsille. Vuonna 1996 Bloomsbury näki teoksen mahdollisuudet ja osti viimein oikeudet, mutta muu maailma sai Potterkuumeen vasta, kun USA:n Scholastic kiinnostui kirjasta (Törnqvist 2002: 84,87.) Harry Potter -kirjojen lisäksi Rowling on kirjoittanut kaksi lyhyttä kirjaa, joiden tuotot menevät Comic Reliefin kautta hyväntekeväisyyteen. Ne ovat *Huispaus kautta aikojen* (2001) ja *Ihmeotukset ja niiden olinpaikat* (2001). Ne ovat myös mainitut ensimmäisessä Harry Potter -kirjassa.

Kuuluisuudella oli tietenkin hintansa, koska monet vanhemmat ja papit (suurilta osin Amerikasta) väittivät, että Harry Potter -kirjat ovat haitallisia lapsille niiden selvistä viittauksista taikuuteen, ja että kertomukset opettavat lapsille noituutta, velhoutta ja satanismia. Ensimmäisessä Potterissa voidaan lukea Nicholas Flamelin, oikea historialli-

nen alkemisti, iästä seuraavalla tavalla: ”*celebrated his six hundred and sixty-fifth birthday last year*” (HP1e: 238), joka on suomeksi ’joka täytti viime vuonna kuusisataakuusikymmentäviisi vuotta’ (HP1: 239), jonka monet uskovaiset ovat tulkinneet paholaisen numeroksi (666). Tästä viittauksesta vastustajat pääättelevät Flamelin olevan itse paholainen, vaikka numero toimii pelkkänä numerona, joka osoittaa miten kauan Flamel on elänyt. Tällä tiedolla on suuri merkitys *viisasten kiven* myöhempisiin tapahtumiin. Tämä paholaisnumerouskomus on joissain paikoissa, etenkin Eteläyhdyshälyssä, johtanut kirjojen polttamisiin ja niitä on yritetty poistaa koulujen kirjastoista. Rowling kumoaa syytteet dokumenttiohjelmassa *Harry Potter ja minä* sanomalla:

Se ei ole totta, yksikään lapsi ei ole tullut sanomaan minulle, että hän aikoo minun takiani omistautua noituudelle. Ihmiset aliarvioivat lapsia. He tietävät, että se on fiktiota. [...] Olen hämmästynyt, jos he [Harry Potter -vastustajat] ovat lainkaan lukeneet kirjani [sic]. (Harry Potter ja minä: 2001 suomentanut Pirjo Aaltonen.)

Tästä olen samaa mieltä kuin Rowling, sillä vaikka kirjat sisältävät noituutta, magiaa ja fantasiaolentoja, niin kirjat ovat kuitenkin pelkkiä seikkailukirjoja, jotka kertovat hyvän ja pahan välisestä taistelusta sekä ystävydestä että rohkeudesta ja tavallisesta elämästä huumorin ja taikuuden avulla, joihin lapset voivat samaistua. Uskon, että juuri tästä syystä Harry Potter -kirjat ovat niin suosittuja maailmanlaajuisesti. Esko Miettisen (2004: 16) mukaan lapsen ympäristöolosuhteiden täytyy olla vääristyneitä, ennen kuin hän ei enää pysty päättelemään, mikä on todellista ja mikä ei. Kirjat sinänsä eivät vaikuta siihen.

Edinburghin kirjafestivaaleilla vuonna 2004 Rowling kertoi, että vanhat taikasanat ovat usein valelatinaa, ja että hän käyttää niitä sillä lailla. Hän sanoi myös, että joskus lukija voi löytää jotain hänen latinastaan, joka on melkein kieliopillisesti oikeaa, mutta sitä tapahtuu harvoin. Lopuksi Rowling paljasti, että hän lainaa vapaasti latinasta ja muokkaa taikasanat omikseen. (J K Rowling at the Edinburgh Book Festival 2004.)

4 LASTEN- JA NUORTEN KIRJALLISUUS

Miten lastenkirjallisuus eroaa aikuiskirjallisuudesta? Lastenkirjallisuus on pääasiallisesti kirjoitettu juuri lapsille. Kirjailija Phillip Pullmanin (Harry Potter ja minä 2001) mukaan lastenkirjallisuus käsittelee tärkeitä kysymyksiä, kuten mistä me tulemme, mikä on ihmisten keskeisin piirre ja mitä voimme tehdä ollaksemme hyviä. Toisin kuin aikuisille suunnatut teokset, jotka voivat kertoa oikeastaan mistä tahansa, turhistakin asioista, niin lapsille suunnatut teokset eivät voi käsitellä mitä tahansa, sillä lasten kokemukset ovat heidän iässään vielä vähäiset ja heidän kielelliset kykynsä eroavat aikuisten kyvyistä. Tästä syystä kirjailijan on mukaistettava kieli, tyyli ja sisältö lapsille sopiviksi. (Kristin Hallberg 1998: 9–10.) Kustantaja Barry Cunninghamin (Harry Potter ja minä 2004, käänttänyt Pirjo Aaltonen) mukaan lastenkirjallisuuden henkilöt eivät yleensä kasva ulkoisesti tai sisäisesti, vaan mahdolliset jatko-osat toistavat loputtomasti samaa teemaa, tosin pienin muutoksin.

Lastenkirjat eivät saa sisältää moralisoivia saarnoja, vaan niiden pitäisi kehittää ja kasvattaa lapsia ilman niitä (Hallberg 1998: 10). Tämä ajatus on nykyaikainen, sillä monet vanhemmat, 1950-luvusta taaksepäin, lastenkertomukset sisältävät juuri edellä mainitsemiani saarnoja. Vanhanaikaisempi käytäntö näkyy erityisesti Grimmin veljesten ja H.C. Andersenin satujen (1989) ja Aisopoksen eläinsatujen (1985) yhteydessä. Esimerkkinä tästä on Aisopoksen eläinsatu koirasta, joka haluaa luunsa lisäksi myös vedessä näkyvän luun, joka onkin peilikuva. Koiran kyltymättömyys johtaa lopulta siihen, että se menettää kaiken.

Örjan Lindbergerin (1998: 24) mukaan hyvässä lastenkirjallisuudessa kieli ei saa olla liian vaikeaa, eli käsittämättömiä sanoja tai liian vaikeita lauseita ei saa esiintyä teoksessa. Lindbergerin mielestä teos ei myöskään saa olla liian kaukana lasten kokemusmaailmasta, joka tarkoittaa sitä, että pikkulapsille tarkoitettujen teoksien tapahtumapaikat eivät saisi olla kodin tai lastenhuoneen ulkopuolella. Tämä siksi, että lapsi ei vielä tunne muuta paikkaa. Lapsen kasvaessa, kertomusta voidaan laajentaa muuallekin kuin pelkästään kotimaahan tai oman talon sisälle. (Lindberger 1998: 24.) Suurin ero aikuis- ja lastenkirjallisuuden välillä on sanaleikkien käyttö, jota voi esiintyä molemmissa. Lapsille tarkoitettujen sanaleikkien täytyy olla erittäin kirjaimellisia, jotta he pystyvät

ymmärtämään niitä. Tähän luokkaan kuuluvat muun muassa äänteelliset sanaleikit ja uusien tai vääristeltyjen sanojen laadinta. Esimerkiksi *Liisa ihmemaassa* -kirjassa (2000) esiintyy runsaasti tällaisia sanaleikkejä. Aikuiskirjallisuudessa esiintyvät kaksiselitteiset ja hienovaraisesti ironiset sanaleikit, joiden tarkoituksena on esimerkiksi korostaa naurettavia piirteitä henkilössä, ovat kuitenkin lapsille liian vaikeita ymmärtää. (Lindberger 1998: 26.)

Lennart Helsingin (1999) mukaan lastenkirjallisuudella on kasvatusopillisesti neljä päätehtävää. Näistä tärkein tehtävä on opettaa lasta hallitsemaan kieltä. Sen lisäksi kirjallisuuden tulee perehdyttää lasta ajassa ja paikassa. Kolmannen päätehtävän tarkoitus on perehdyttää lasta ihmisten välisiin suhteisiin ja neljännes vilkastuttaa mielikuvitusta, käynnistää lapsessa piileskeleviä luovia kykyjä sekä rikastuttaa lapsen tunne-elämää. (Helsing 1999: 26.) Helsingin mielestä lastenkirjojen tavoite ei ole ainoastaan antaa lapsille pitkäaikaista kasvatusta, vaan myös hetkellistä iloa. Helsing on myös sitä mieltä, että niin sanottua lempeää kirjallisuutta tulisi välttää, koska se ei anna tietoa eikä kokemusta elämän vaikeista ja pimeistä puolista. Kun näitä seikkoja ei käsitellä, lapsi ei saavuta todellista tai kestävästä turvallisuutta. (Helsing 1999: 28, 42.) Tästä olen samaa mieltä, jos lapsi ei tule kosketukseen esimerkiksi kuoleman kanssa, hänellä voi olla vaikeuksia käsitellä tapahtumaa sen sattuessa. Stephen Fry (*Harry Potter ja minä* 2004) on samalla linjalla. Hän on haastattelussa ilmaissut asian seuraavasti:

Kirjallisuuden kuuluukin aiheuttaa lapsille painajaisia [...] Jollei 12-vuotias kamppaile tuntemattoman aiheuttamaa pelkoa vastaan, hän joutuu aikuisena todellisiin vaikeuksiin. Samoin kuin sikotauti on vaarallisempi kolmikymppisenä kuin 8-vuotiaana.
(*Harry Potter ja minä* 2004, kääntänyt Pirjo Aaltonen)

Se on minusta ytimekkäästi sanottu ja se toimii myös muissakin tapauksissa. Lastenkirjojen pitäisi myös kertoa ikävistä asioista, mutta sanoman pitää olla helppo ymmärtää. Eräissä ruotsinkielisissä Erik Wahlströmin lastenkirjassa nimeltä *Gottfrid och Teodora* (1992) käsitellään juuri kuolemaa, mutta pehmeällä tavalla. Teoksessa kuolleet muuttuvat enkeleiksi, joiden täytyy oppia lentämään ja niin edelleen. Vaikka he ovatkin enkeleitä, he voivat yhä satuttaa itsensä ja kuolla.

4.1 Lastenkirjallisuuden lajityypit

Lapsille suunnattu kirjallisuus sisältää monta eri lajityyppiä, joista aion mainita lyhyesti muutaman. Maria Nikolajevan (1998: 12) mukaan lapsilla tarkoitetaan 0-18 -vuotiaita. Tähän ikäluokkaan mahtuu kolme eri alaluokkaa, ne ovat vauvat, lapset ja nuoret. Tässä osiossa käsittelen ainoastaan vauvojen ja lasten kirjallisuuden lajityyppejä. Länsimaisen lapsen ensimmäinen kirja on mitä todennäköisimmin katselukirja, jonka kuvat ovat selkeitä ja värikkäitä. Nykyaikaiset katselukirjat voivat esiintyä eri muodoissa ja materiaaleissa ja niitä voi jopa ottaa mukaan kylpyammeeseen. Näiden kirjojen tarkoituksena on opettaa lapselle sanoja ja lasten opittua ne, siirrytään sanojen erilaisiin konteksteihin. Kulttuurisesta näkökohdasta katselukirjojen suullinen esiaste valmistaa lasta omaan tulevaan lukemisopetukseen. (Ulla Rhedin 2004: 55–56.)

Varsinaisten lastenkirjojen (3-9 -vuotiaat oman jaotteluni mukaan) lajityyppeihin kuuluvat erilaiset eläintarinat, joissa eläimille annetaan lapsille ei toivottuja ominaisuuksia ja piirteitä. Tarinoiden tarkoituksena on antaa lapsille lemmikeistä saatavaa psykologista lohtua. (Marshall 1988: 146.) Eläinkertomuksilla on toinenkin tarkoitus. Ne sallivat lapsen tuntea kaikki ne tunteet, jotka ovat häneltä kielletyt. Eläinhahmo voi olla miten tottelematon tahansa ja lapsi voi samaistua siihen ja riemuita hahmon tekemisistä, koska hän itse ei niitä saa tehdä. Emily Mitchellin (1993) mukaan eläintarinat, eritoten *Petteri Kaniini*, ovat niin suosittuja, koska ne perustuvat eläin- ja ihmislunteen näkemyksestä, joka ei moralisoi eikä ole ylitunteellinen. Tähän kategoriaan kuuluvat esimerkiksi kertomukset Petteri Kaniinista ja Nalle Puhista.

Klassikot kuuluvat myös lastenkirjojen lajityyppiin. Jotkut klassikot, esimerkiksi Daniel Defoen *Robinson Crusoe* (2000), ovat alkuperin tarkoitettu aikuisille, mutta ajan kuluessa niistä on muokattu lapsille sopivia. Tällaiset seikkailukirjat on tarkoitettu pojille, mutta myös tytöt lukevat niitä jännityksen takia. Tyttöjen lukemat klassikot voivat hyvinkin olla Louisa M. Alcottin *Pikku naisia* (2000) sekä L.C. Montgomeryn *Annan nuoruusvuodet* (1992). Lastenkirjoihin kuuluu erittäin vahvasti myös erilaiset fantasia-teokset, joista kerron lisää luvussa 5.

4.2 Nuorten kirjallisuus

Nuorten kirjat käsittelevät usein ensimmäistä ihastusta, joka on hyvin epätavallista lastenkirjoissa. Vanhoissa nuortenkirjoissa nähdään hyvin vanhahtavia ystävyysuhteita. Pojille suunnatuissa kirjoissa pojat muodostavat ystävyysryhmiä kun tytöt taas muodostavat pareja. Eri sukupuolet eivät myöskään sekoitu keskenään. Nykyaikaisissa nuortenkirjoissa eri sukupuolet voivat olla ystäviä keskenään. Ystävyysuhteiden laatu vaihtelee sekin pojille ja tytöille suunnatuissa teoksissa. Poikien ystävyysuhteet käsittävät useimmiten yhteisiä seikkailuja tai kepposia, ja tyttöjen ystävyysuhteet tunteita. (Nikolajeva 1998: 44, 87.) Harry Potter -kirjoissa päähenkilöiden ystävyys on sukupuolien sekoitusta, jossa seikkailu ja kepposet sekoittuvat tunteiden kanssa.

Voidaan nähdä selvä jako tyttöjen ja poikien lukemissa kirjoissa. Tyttöjen lukemat kirjat käsittelevät varhaisteini-iässä hevosia ja rakkaustarinoita ja erilaisia sarjakirjoja kuten Carolyn Keenen *Neiti Etsiviä* (suomennettuja Neiti Etsiviä on 105 kappaletta) ja Francine Pascalin *Sweet Valley High* -kirjoja (50 kappaletta suomennettu), jotka kertovat Wakefieldin kaksosista ja heidän elämästään. Pojat taas lukevat enemmän urheilu- kirjoja, dekkareita ja toimintakirjoja, kuten esimerkiksi W.E. Johns in *Biggles*-kirjoja, joita on suomennettu 23 kappaletta, tai huomattavasti nykyaikaisempia *Bert*-kirjoja, jotka ruotsalaiset Anders Jacobsson ja Sören Olsson ovat kirjoittaneet. *Bertin päiväkirja* (1992) on kirjasarjan ensimmäinen osa seitsemästätoista, jonka kustannus-osakeyhtiö Otava on julkaissut suomeksi. (Kirjastot.fi-toimitus 2007a; Kirjastot.fi-toimitus 2007b; Kirjastot.fi-toimitus 2007c; the International BIGGLES Association 2007.)

Vanhat nuortenkirjat aina 1950-luvulle asti on jaettu tyttö- ja poikakirjoihin. Tyttöille suunnatut kirjat käsittelevät pääasiallisesti perhe-elämää ja koulukin oli vahvasti esillä. Näissä teoksissa avioliiton katsotaan olevan jotain tavoiteltavaa, jotta tytön toimeentulo olisi turvattu ja hänen velvollisuutensa äitinä ja vaimona olisi täytetty. Poikien kirjat taas käsittelevät seikkailuja ja jännitystä, mutta tytötkin lukivat varhaisessa vaiheessa näitä kirjoja. Nykyaikaiset nuortenkirjat ovat rikkoneet tätä jakoa ja ovat usein sukupuoleettomia, sillä kirjailijat yrittivät käsitellä sekä poikia että tyttöjä kiinnostavia asioita kirjoissaan. Tähän kuuluu myös identiteettiongelmat ja seksiin ja yhteiselämään liittyvät kysymykset, jotka ovat kauan olleet tabu. Nykyään nuortenkirjat voivat olla myös

kirjoitettuja nuorten kielellä eli puhekielellä tai slangilla, josta Anna-Leena Härkösen *Häräntappo-ase* (2002) on hyvä esimerkki (Ingrid Nettervik 1994: 93–94, 148, 180–181.)

Fantasiakirjallisuus määritellään kertomukseksi, joka rikkoo tietoisesti maailmamme luonnonlakeja. Ne sisältävät elementtejä, jotka poikkeavat uskomuksistamme realismista, uskottavuudesta ja järjestyksestä. Fantasiakertomus voi sijoittua omaan maailmamme, mutta useimmiten se sijoittuu sekundaariseen maailmaan (ks. luku 5.1). Fantasiakirjallisuudessa esiintyy myös meille luonnottomia ja järjettömiä asioita, kuten taikua, muiden maailmojen olemassaoloa tai puhuvia eläimiä. (Steven Ekholm 2000: 68–69.)

Fantasiakirjallisuus sisältää monta eri genreä *ritariromansseista miekkaan ja magiaan*, joka englanniksi tunnetaan nimeltä *sword and sorcery*. Miettisen (2004: 10–12) mukaan yksi fantasian välttämättömistä tekijöistä on tarinaan kuuluva nuori päähenkilö, viisas opastaja sekä jokin erittäin vaarallinen uhka, jota ei voida poistaa tavallisin keinoin. Sen lisäksi fantasiakirjailija kutoo tarinaansa erilaisia osatekijöitä ”eettisistä ristiriidoista ja elämän perusvalinnoista”. Suurin osa fantasiateoksista kertoo kylläkin nuorista päähenkilöistä, mutta genressä esiintyy myös aikuisia. Esimerkiksi Tolkienin *Taru sormusten herrasta* -teoksen (2002) päähenkilö on pieni mutta aikuinen Frodo-hobitti, ja David Eddingsin trilogiat *Eleniumin taru* (1996a, 2000a, 1996b) ja *Tamulin taru* (1997, 2000b, 2000c). Molemmat Eddingsin trilogiat kertovat keski-ikäisestä ritarista nimeltä Sparhawk.

Fantasiakirjallisuusgenre suosii paluuta keskiaikaan, sillä sen yhteiskuntajärjestys oli silloin mutkaton. Siinä kuningas hallitsee ja sotilaat taistelevat pahoja joukkoja vastaan: hyvän ja pahan välistä taistelua. Fantasia sijoittuu useimmiten juuri tähän aikaan, koska ruuti keksittiin silloin. Nykyaikaisia tuliaseita ei vielä silloin ollut olemassa, joka taas varmistaa fantasian suosimaa taistelua mies miestä vastaan. (Miettinen 2004: 131.)

5.1 Korkea ja matala fantasia sekä yksisarvinen karkutiellä

Varsinainen fantasia jakautuu kahteen eri fantasiamaailmaan, *korkeaan* ja *matalaan* fantasiamaailmaan. (John-Henri Holmberg 1995: 227). *Korkealla fantasialla* tarkoitetaan sitä, että tapahtumat sijoittuvat sekundaariseen maailmaan, eli ne ovat itsenäisiä

eikä niissä esiinny niin sanottuja kulkureittejä meidän maailmaamme. Yksi tämäntyyppinen fantasiakertomus on J.R.R. Tolkienin *Taru sormusten herrasta* -klassikkotrilogia (2002), joka sijoittuu Keski-Maahan (Vesa Sisättö 2003: 11.) Tämä fantasialaji on klassisen fantasian tavallisin piirre, jonka useat nykyaikaiset Tolkienin jalanjalkia seuraavat fantasiakirjailijat ovat omaksuneet. Tad Williamsin *Taru kolmesta miekasta* -sarja (1996), johon kuuluu kaksitoista osaa ja Robin Hobbin *Näkijän taru* -trilogia (2000b, 2000a, 2000c) joka kertoo nuoresta Fitz Uljaasta on hyvä esimerkki nykyaikaisista Tolkien-inspiroituneista kirjailijoista. Fitz on prinssi Uljaan äpärä. Hän saa opetusta salamurhaajan työssä sekä Taidossa, jonka avulla hän pystyy vaihtamaan ajatuksia toisen taitoa osaavan kanssa ja jopa ottamaan voimaa toiselta tai imemään hänet kokonaan kuiviin. Pian Fitz tajuaa joutuneensa suureen vaaraan prinssi Vallan halutessa tappaa hänet ja kruunuprinssi Totuuden, jotta hänestä tulisi kuningas.

Matalassa fantasiakertomuksessa sekundaarisen maailman ja meidän maailmamme välillä kulkee jonkinlainen portaali, jonka kautta kertomuksen henkilöt voivat siirtyä edestakaisin (Sisättö 2003: 11). C. S. Lewisin *Velho ja leijona* (2005) on oiva esimerkki matalasta fantasiasta, sillä teoksen päähenkilöt siirtyvät todellisesta maailmastamme Narniaan vaatekaapin kautta. Toinen matalan fantasian kirjoittaja on Phillip Pullman, joka on tullut tunnetuksi *Universumien tomu* -trilogiastaan (1996, 1997, 2001), jossa esiintyy monta eri maailmaa samanaikaisesti.

Yksisarvinen karkuteillä -nimityksellä tarkoitetaan sellaisia fantasiakertomuksia, jotka sijoittuvat omaan maailmaamme, mutta jotka kuitenkin ovat maagisia ja fantastisia (Holmberg: 1995: 227). Rowlingin *Harry Potter* -sarja on oiva esimerkki tästä genrestä ja myös tunnetuin. Tämä fantasiagenre ei ole kovinkaan tavallinen, sillä useimmat fantasiakirjailijat käyttävät joko korkeaa tai matalaa fantasiaa kertomustensa pohjana.

5.2 Bambin lapset ja ritarieromanssi

Bambin lapset -genre kertoo eläinfantasiasta, jossa eläimet osaavat puhua, ajatella ja toimia määrätietoisesti ja älykkäästi (Holmberg 1995: 227). Tätä genreä ei saa kuitenkaan sekoittaa Aisopoksen eläinfaabeleihin tai Beatrix Potterin *Petteri Kaniinin* (1989)

kaltaisiin teoksiin, joissa eläimet käyttävät vaatteita. Mainitsemani esimerkit eivät ole fantasiaa, vaan satua, jossa on opettavainen tarkoitus. Richard Adamsin *Ruohometsän kansa* (1987) on juuri eläinfantasiaa sekä myös Brian Jacquesin kymmenen osan (Otava 2007) *Redwallin taru* -sarja (1998), jossa erilaiset eläimet seikkailevat *pukeutuneina vaatteisiin*, mutta tämä onkin poikkeus, joka vahvistaa säännön.

Ritariromanssiksi kutsuttu fantasiagenre käsittää pelkästään ritariseikkailuja *Kuningas Arthur ja pyöreän pöydän ritarit* -tapaiseen tyyliin (Foss 1997). Tämä genre vaikutti modernin fantasian syntyyn sekä uusiin kuningas Arthur -tyylisiin fantasiakertomuksiin, joista erityisesti tunnettu on Marion Zimmer Bradley kirjoillaan *Avalonista* (1986, 2003). (Vesa Sisättö 2003: 8; Maija Arponen 2003: 41.) Tähän luokkaan kuuluu myös David Eddingsin *Eleniumin* ja *Tamulin taru* -trilogiat, jotka kertovat ritareista ja heidän etsinnästään löytääkseen mahtavan Bhelliomin, sinisen, maagisia kykyjä omaavan jalo-kiven. *Tamulin tarussa* heidän pitää lähteä hakemaan Bhelliomia tuntemattomasta merestä. Tarina muistuttaa melko paljon *Kuningas Arthuria*, ainakin etsinnän puolesta, mutta siihen sisältyy genreen muutakin kuulumatonta seikkaa.

Fantasia on hyvin vaikea genre analysoitavaksi, sillä useissa fantasiateoksissa esiintyy vaikutteita monista, ei pelkästään yhdestä eri fantasiagenreistä. Genrelajittelun vaikeudesta johtuen monet ovat yksinkertaisesti lajitelleet fantasian joko matalaan tai korkeaan fantasiaan, vaikka sekin jo aiheuttaa lajitteluongelmia.

Harry Potter -kirjasarja koostuu seitsemästä kirjasta, joista jokainen kertoo yhdestä kouluvuodesta Tylypahkan noitien ja velhojen sisäoppilaitoksessa. Harry, Ron ja Hermione toimivat päähenkilöinä Harry Potter -kirjoissa, vaikkakin Harry on kirjojen varsinainen päähenkilö. Hermionea kuvataan pingoksi ja tiukkapipoksi, joka on luonteeltaan täysin erilainen kuin Harry ja Ron. Harryn ja Ronin mielestä säännöt on tarkoitettu rikottaviksi tarpeen vaatiessa eikä koulumenestys ole kaikki kaikessa. Hermionen periaatteet muuttuvat pikkuhiljaa enemmän Ronin ja Harryn periaatteiden suuntaan heidän vanhetessaan ja tarinoiden edetessä. Harry joutuu jokaisessa kirjassa erilaisiin vaaratilanteisiin, mutta useimmiten hän saa apua Ronilta ja Hermionelta. Harry saa kuitenkin melkein aina kohdata vihollisensa yksin kirjan lopputaistelun aikana. Ainakin yksi henkilö kuolee jokaisessa Harry Potter -kirjassa, paitsi kolmannessa, *Harry Potter ja Azkabanin vanki* -kirjassa.

Teokset käsittelevät monia tunteita, muun muassa vihaa, rakkautta ja pelkoa, monia muita kasvamiseen liittyviä asioita sekä kuolemaa. Kuolema on Rowlingin (Harry Potter ja minä 2004) mukaan erittäin tärkeä teema koko kirjasarjassa, sillä hän haluaa näyttää lukijalle kuinka paha on surmata joku. Vaikka teokset ovatkin synkkiä, niissä on paljon huumoria, joka keventää tunnelmaa. Rowling kutoo kirjoihinsa myös pieniä tiedonjyviä tuleviin tapahtumiin, joten merkityksettöminä pidettävät yksityiskohdat tai tekemiset voivat toimia eräänlaisina tulevien kirjojen juonenpaljastusmurusina. Ensimmäisessä kirjassa, *Harry Potter ja Viisasten kivi*, tutustutaan Harry Potteriin ja saadaan ensimmäinen vihje siitä, kuinka Harry on saanut kuulun salamannuotoisen arven ottaensa. Melkein puolet ensimmäisestä kirjasta käsittelee Harryn tekemisiä ennen saapumistaan Tylypahkaan. Jo koulujunassa, *Harry Potter ja Viisasten kivi* -kirjassa, Harry tapaa Ron Weasleyyn, joka tulee olemaan Harryn paras ystävä kirjasarjan loppuun asti, mutta Hermione Grangeriin he ystäväystyvät vasta silloin kun he yhteisvoimin taistelevat peikkoa vastaan.

Harry Potter -teokset ovat kokonaisuutena suuri eppinen satu lapsuuden ja nuoruuden hämmennyksestä, vaaroista ja seikkailuista. Harry Potter -kirjoissa noituuden ja taikuiden takaa löytyy myös moraalikysymyksiä hyvyydestä ja pahuudesta, rakkaudesta ja vihasta sekä elämästä ja kuolemasta. Näiden teemojen lisäksi kirjat käsittelevät myös

luottamista, uskollisuutta ja tarvetta ottaa kantaa pahuutta vastaan. (J. K. Rowlings magiska år 2007.) Rowling ilmaisee moraalikysymystä pahuudesta seuraavalla tavalla: ”Kaikki ymmärtävät kyllä, mitä paha teko on, jotain sellaista mitä Voldemort edustaa. Hän on tappanut, ei itsepuolustukseksi, toisen suojelemiseksi [...] Hän tappaa harkitus-ti, joskus hovin ja oman hyödyn vuoksi. Minä kutsun sitä pahuudeksi” (J. K. Rowlings magiska år 2007. Seuraavissa luvuissa kerron lyhyesti ja kronologisessa järjestyksessä Harry Potter -kirjojen sisällöstä.

6.1 Harry Potter ja viisasten kivi

Harry Potter ja viisasten kivi -teoksessa setänsä ja tätinsä luona asuva Harry Potter luulee olevansa ihan tavallinen poika, jolle tapahtuu kummia, kunnes hän eräänä päivänä saa kirjeen Tylypahkan noitien ja velhojen koulusta. Hän saa tietää olevansa velho ja sen jälkeen mikään ei ole ennallaan. Tylypahkan junassa Draco Malfoy esittäytyy Harrylle ja heistä tulee vihamiehiä melkein saman tien. Tylypahkassa ollessaan Harry ja hänen parhaat ystävänsä Ron Weasley ja Hermione Granger joutuvat ratkaisemaan arvoituksen. Mikä Tylypahkaan on piilotettu ja kuka sen haluaa varastaa? *Harry Potter ja viisasten kivi* -kirjan otsikko viittaa viisasten kiven, jolla voidaan valmistaa elämän eliksiiriä ja joka muuttaa minkä tahansa metallin kullaksi, etsintään, sillä kivi on liian arvokas joutuakseen väriin käsiin.

6.2 Harry Potter ja salaisuuksien kammio

Harry Potter ja salaisuuksien kammio -kirjassa Harry valmistuu lähtemään Tylypahkaan tylsän kesäloman jälkeen, kun kotitonttu Dobby pistäytyy varoittamaan Harrya palaamasta Tylypahkaan, sen yllä lymyävän vaaran takia. Dobbyn tekosien seurauksena Harry aavistaa tullessaan lukituksi omaan huoneeseensa lopuksi elämää, mutta Weasleyyn kaksoiset ja Ron vapauttavat ja vievät hänet kotiinsa lentävällä autolla. Harryn tultua kouluun, siellä alkaa tapahtua kummia. Jokin kangistaa muutamaa oppilasta ja koko koulu on kauhun vallassa. Harrylla on melkein mahdoton tehtävä selvittää, mikä tai kuka aiheuttaa tämän. Salaisuuksien kammio viittaa siihen piilotettuun tilaan Tylypahkas-

sa, johon Salazar Luihuinen, yksi koulun perustajista, on legendan mukaan piilottanut hirviön, jonka tarkoitus on poistaa koulusta kaikki ne, jotka eivät ole puhtasverisiä (puhtaasta velhoperheestä).

6.3 Harry Potter ja Azkabanin vanki

Harry Potter ja Azkabanin vanki -kirjassa Harry karkaa tätinsä ja setänsä luota paisutettuaan kiukuissaan Marge-tätinsä (Vernon Dursleyn sisar, joka ei ole sukua Harrylle) ja lähtee Viistokujalle Lontooseen, missä hän tapaa Ronin perheen ja Hermionen. Siellä ollessaan Harry saa tietää, että vaarallinen, velhovankilasta karannut Sirius Musta on hänen perässään. Varotoimeksi Tylypahkaa ja Harrya suojaamaan lähetetään sielua syöviä ankeuttajia (ks. luku 7.2.1) vartioimaan koulun muureja. Yritellessään selvittää miksi Sirius Musta haluaa tappaa hänet, Harry joutuu ankeuttajien hyökkäämäksi. Ne vaikuttavat häneen erittäin vahvasti, sillä hän kuulee vanhempiensa kuolemankirkunan heidän yrittäessä pelastaa hänet. Harrylle jää selvitettäväksi onko Sirius Musta Voldemortin kannattaja vai ei. Azkabanin vanki viittaa epäsuorasti Sirius Mustaan, joka on karannut Azkabanin vankilasta ja joka yrittää tappaa Harryn.

6.4 Harry Potter ja liekehtivä pikari

Harry Potter ja liekehtivä pikari -teoksessa Harry pääsee Huispauksen maailmanmestaruuskisoihin parhaiden ystäviensä kanssa, jonka jälkeen joku loihtii pimeään piirron, Voldemortin tappomerkin, ilmaan aamuyöstä. Tylypahkassa järjestetään sinä vuonna kolmivelhoturnajaiset, joihin Harry joutuu tahtomattaan kilpailijaksi. Harryn ystävät auttavat häntä parhaansa mukaan, mikä ei suju täysin ongelmitta. Harry joutuu useimpiin vaaroihin turnajaisten aikana, jonkun halutessa tappaa Harryn, tai niin ainakin epäillään. Kolmivelhoturnajaiset saavat myös toisia seurauksia. Jouluna järjestettyihin tanssiaisiin on löydettävä seuralainen eikä se ole helppoa hormonien hyrrätessä. Harrylle valkenee ensimmäistä kertaa, että Tylypahka kuhisee tyttöjä. Uskaltaako hän lähestyä ja pyytää heitä seurakseen tanssiaisiin? Liekehtivä pikari kertoo epäsuorasti kolmi-

velhoturnajaisista. Liekehtivä pikari toimii ottelijoiden valitsijana ennen kilpailujen alkamista.

6.5 Harry Potter ja Feeniksin kilta

Harry Potter ja Feeniksin kilta -kirjassa Harry saa käskyn tulla kurinpidolliseen kuulusteluun taikaministeriöön puolustettua itseään ja Dudley-serkkuaan ankeuttajia (ks. luku 7.2.1) vastaan. Siellä pääministeri ja muun muassa Dolores Pimento haluaa mustamaalata Harryn ja erottaa hänet Tylypahkasta, koska Harry väittää Voldemortin palanneen elävien kirjoihin. Tylypahkassa Harry riitaantuu Pimennon, Pimeydeltä suojautumisen opettajan, kanssa, juuri samasta syystä. Tylypahkan oppilaat kuin opettajatkaan eivät pääse pakoon Pimennolta ja hänen säännöiltään. Harry perustaa Albuksen Kaartin, jonka avulla opiskelijat opettelevat suojautumista pimeiltä voimilta ja joka samalla uhmaa Pimennon valtaa. Seikkailu voi alkaa. Feeniksin kilta viittaa Dumbledoren perustamaan Voldemortin vastaiseen kiltaan. Vaikka kirja käsittelee kilttaa, se ei kuitenkaan ole teoksen päätarina.

6.6 Harry Potter ja puoliverinen prinssi

Harry Potter ja puoliverinen prinssi -teoksessa taikaministeriö on vihdoinkin tunnustanut Voldemortin paluun, jolloin mikään ei ole ennallaan. Noitien ja velhojen epäluuloisuus toisiaan vastaan on myös saanut Tylypahkan otteeseensa. Nyt sielläkään ei enää ole turvallista. Harry ja kumppanit joutuvat toinen toistaan vaarallisempiin tilanteisiin eivätkä vaarassa ole pelkästään he. Dumbledore päättää antaa Harrylle yksityisopetusta rehtorinhuoneessa. Selviääkö Harrylle viimein ennustuksen sanoma vai miksi Dumbledore tekee näin? Puoliverinen prinssi viittaa erääseen henkilöön, jonka taikaliemien kirjan Harry on saanut lainata. Puoliverinen prinssi on erinomainen taikalienten tekijä, mutta hänellä on myös synkempiä piirteitä, joihin Harry saa tahattomasti tuntua.

6.7 Harry Potter ja kuoleman varjelukset

Seitsemäntenä vuotenaan Tylypahkassa Harry ja hänen ystävänsä päättävät jättää opintonsa sikseen. Tämän asemesta Harry yrittää täyttää Dumbledoren viimeisen toiveen ja lähtee etsimään Voldemortin hirnyrkkejä, sielunpalasia, tuhotakseen ne. Tehtävä ei ole helppo eikä vaaraton, se on melkein mahdoton, mutta se täytyy suorittaa. Matkallaan Harry, Ron ja Hermione joutuvat mitä vaarallisimpiin tilanteisiin, jotka vaanivat joka kulmassa. Pystyvätkö he tuhoamaan hirnyrkit ajoissa, vai onko Harryn kuoltava Voldemortin toimesta kuten ennustuksessa kerrottiin? Kuoleman varjelukset viittaa Voldemortin hirnyrkkeihin, sillä jollei Harry tuhoa kaikki kuusi hirnyrkkiä, Voldemort ei voi kuolla.

7 TAIKASANOJEN ANALYYSIÄ

Harry Potter -kirjojen suomennetut taikasanat ovat muotoiltu suomenkielelle niin, että itse sana tai sanat kuvaavat tapahtumaa, joka saadaan aikaan kun taikasana lausutaan. Kapari on myös lisännyt latinamaisia päätteitä loitsuihin. Lähtökielen versiossa sanat ovat peräisin latinasta ja monista muista kielistä, mutta ne on muokattu sopimaan J. K. Rowlingin omiin tarkoituksiin. Taikasanojen jälkeen tulee myös vaikutuksen kuvaus, jotta väärintulkitemistä ei voi esiintyä. Loitsuihin kuuluu joskus myös sauvan heilautuksia sekä oikeaa intonaatiota, siksi Tylypahkan koulussa opiskellaan yhtenä aineena loitsuja. Väärin lausutulla taikasanalla voi olla ikäviä ja yllättäviä seurauksia. Toiset loitsut taas kaipaavat mielenlujuutta tai onnellisen muiston toimiakseen odotetulla tavalla, mutta loihdittava esine tai elävä olento täytyy olla näkyvässä, jotta sitä voi osoittaa taikasauvalla. Ainoa poikkeus on kutsuloitsu *tulejo* (ks. luku 7.2.5), joka ei vaadi näköetäisyyttä vaan pelkkää lujaa tahtoa. Olen jakanut taikasanat eri ryhmiin niiden tarkoitusperien mukaan, mutta jako ei ole yksiselitteinen jo siitä syystä, että jotkut loitsut sopivat kahteen, jopa kolmeen ryhmään ja suojeluloitsuja voidaan käyttää myös toisiin tarkoituksiin kuin suojeluun.

7.1 Kirousten alalajit

Rowling on jakanut kiroukset kolmeen lajiin, jotka ovat *jinx*, *hex* ja *curse* (J. K. Rowling 2007). Minä aion hyödyntää tätä jakoa niin pitkälle kuin mahdollista. kolmen kirouksen (*käärmeestulios*, *tarantallegro* ja *hammassiso*) kohdalla en ole pystynyt selvittämään millaisia kirouksia ne ovat, jolloin jaan ne siihen ryhmään, joka tuntuu sopivimmalta. Esimerkkejä näistä jaoista ovat: *estomanaus* (*impediment jinx*), *lepakkoräkäherja* (*Bat-Bogey Hex*) ja *pattiajoskirous* (*furnunculus curse*). Näiden lisäksi Rowlingilla on myös oma kirousluokitus anteeksiantamattomille kirouksille, joita on kolme. Selvydeksi jaan taikasanat ensin kirouksiin ja sen jälkeen loitsuihin.

7.1.1 Manaukset

Rowlingin mukaan manaukset, eli *jinxes*, ovat vaikutukseltaan ärsyttäviä, mutta huvittavia taikoja, joilla on pimeään taikuuteen suuntautuvia piirteitä (Rowling 2007). Esimerkki kolme sopii myös suojeluloitsuihin, mutta koska Rowling on nimennyt sen manaukseksi, olen laittanut sen tähän ryhmään.

(2)	Rictusempra	Halkinaurus
(3)	Impedimenta	Estous
(4)	Tarantallegra	Tarantallegro

Esimerkissä kaksi tutustutaan *rictusempra*-manaukseen (HP2e: 208), joka muodostuu latinan sanoista *rictus* ja *semper* (Lss 1975: s.v. *rictus*, *semper*), jotka tarkoittavat karkeasti käännettynä ’avoin suu yhtä mittaa’. Loitsu saa kirotun nauramaan hullun lailla pystymättä lopettamaan, kuten seuraavasta esimerkistä näkee: ”Hopeainen valosuihku iski Malfoya vatsaan ja Malfoy taipui kähisten kaksinkerroin. [...] Harry oli iskenyt kutitusloitsulla ja Malfoy oli tikahtua nauruunsa.” (HP2: 208). Englanninkielisestä versiosta ei pystytä ollenkaan arvioimaan, mitä tapahtuu loitsua langetettaessa.

Suomennos on muodossa *halkinaurus* (HP2: 208), jolloin suomenkielinen lukija pystyy päättämään loitsun vaikutuksen suoraan sen ulkomuodosta. Suomennos on joustokäännösmuodossa, koska loitsu ei vastaa semanttisesti lähtökielistä loitsua. *Rictus* eli ’avoin suu’ voi tarkoittaa melkein mitä tahansa, mutta ensimmäisenä ei tule mieleen nauramista vaan ’hämmästyistä’ tai ’huutamista’, mutta suomennos sopii hyvin yhteen selityksen kanssa, joten siinä suhteessa käännös on suora käännös.

Esimerkki kolme, *impedimenta* (HP4e: 679), kääntyy suomeksi *estous*-muotoon (HP4: 657). Lähtökielen sana tulee latinankielisestä *impedimentum*-sanan monikkomuodosta *impedimenta*, joka tarkoittaa ’estettä’ tai ’vastusta’ (Lss 1975: s.v. *impedimentum*). Estomanausta käytetään päällekkäyvän ihmisen tai otuksen hidastamiseen ja estämiseen. Loitsun vaikutus tulee esiin tästä esimerkistä: ”Sisulisko [tultasyöksevä, panssarikuorinen eläin] oli jo muutaman tuuman päästä hänestä [Harrysta] kun se vihdoin jähmettyi

[...] estomanaus ei tuonut pysyvää tulosta, sisulisko tokenisi takaisin jaloilleen millä hetkellä hyvänsä” (HP4: 657).

Suomennoksessa on käytetty modulaatiota (ks. luku 2.4), sillä ’este’ ja ’esto’ -sanoilla on eri merkitys keskenään. ’Este’ on konkreettinen, näkyvää esinettä ilmaiseva sana. ’Esto’ taas on abstraktinen, näkymätöntä estettä ilmaiseva sana. *Estous* koostuu esto-sanasta ja latinamaisesta päätteestä -us, joka yhdistettynä muodostaa lausuttuna sulavan loitsun. Siinä kun *estous* on ulkomuodoltaan modulaatio, se on suomalaisessa muodossaan oikeampi vaikutuksen kannalta kuin lähtökielinen *impedimenta*-sana. Tämä perustuu siihen, ettei näkyvää tai näkymätöntä estettä esiinny loitsua langettaessa, vaan se jähmettää hyökkääjän tilapäisesti liikuntakyvyttömäksi.

Esimerkissä neljä taikasana *tarantallegro* (HP2: 208) eroaa englanninkielisestä sanasta *tarantallegra* (HP2e: 209) vain yhdellä kirjaimella, mutta tästä esimerkistäkään ei voida tietää miten taika käyttäytyy, vaikka osaisikin hieman englantia. Lähtökielinen taikasana muodostuu sanoista *tarantella* ja *leg* sekä latinamaisesta päätteestä -ro. Kirous saa jalat nytkimään hillittömästi sinne tänne, jonka seurauksena niitä ei voida käyttää. Viittaus hämähäkinjalkoihin ei ole olennaista siihen, miten kirous käytännössä toimii, joten muoto on hieman hämäävä (voisi jopa luulla, että langetetulle kasvaisi kuusi lisäjalkaa kun katsoo kirouksen sanamuotoa).

Gummeruksen Suuren suomen kielen sanakirjan (1998) mukaan on olemassa eräs eteläitalialainen nopeatempoinen kansantanssi, jota kutsutaan tarantellaksi. Tämä tanssi selittää paremmin miksi ”Harryn jalat alkoivat nytkiä hillittömästi sinne tänne jonkinlaisin *tanssiaskelin* [oma kursiivi]” (HP2: 209), lähtökielellä quickstep, ja miksi Nevilin jalat ”herkesivät heti jonkinlaiseen hurjaan *steppiin*” (HP5: 968). En itsekään tiennyt mitään tästä erityisestä tanssista, joten tiedon hain ensin hp-lexicon.orgin sivustolta, jonka jälkeen etsin sanan sanakirjasta. Tästä syystä en usko lapsilukijoiden tietävän sellaisen tanssin olevan olemassa, mutta he tuntevat kyllä hämähäkin. Juuri tämä kaksiselitteinen loitsu on eräänlainen aikuisille suunnattu sanaleikki, joka voi jäädä huomaamatta, jos ei tiedä mitään maailman eri tansseista. Tässä tapauksessa on kyse suorasta lainasta, kun sanamuoto on sama kuin lähtökielellä yhden kirjaimen vaihtumisesta huolimatta.

Neljässä ensimmäisessä Harry Potter -kirjassa esiintyy kaiken kaikkiaan kolme suoraa lainaa ja yksi käännöslaina, joista *tarantallegro* on niistä yksi, joskin en ymmärrä miksi Kapari muutti ra-päätteen ro-päätteeksi. Tarantallegrakin sopii suomenkieliseen äänneasuun vaivatta. Suorat lainat eivät mitenkään häiritse lukijaa, vaan ne antavat lisämakua loitsuihin. Voin samalla mainita, että ruotsin taikasanoista vain kolme taikasanaa on käännetty ruotsiksi ja ne sattuvat olemaan täysin englanninkielisiä. Silti kaikissa kuudessa suomenkielisissä Potter -kirjoissa esiintyy ainoastaan kahdeksan suoraa lainaa, mikä on aika hämmästyttävää.

7.1.2 Herjat

Herjat, eli *hexes*, ovat J. K. Rowlingin luokituksen mukaan sellaisia taikasanoja, joissa esiintyy hieman pimeää taikuutta. Herjat ovat vakavampia kuin manaukset, mutta lievempiä kuin kiroukset. (Rowling 2007.)

(5)	Serpensortia	Käärmostulios
(6)	Densaugeo	Hammasiso
(7)	Diffindo	Hajothus

Serpensortia (HP2e: 210) esimerkissä 5, koostuu mitä luultavammin latinan sanasta 'serpens', joka tarkoittaa käärmettä (*Latinsk-svensk ordbok* 1982: s.v. *serpens*) ja ranskan infinitiiviverbistä 'sortir', joka tarkoittaa arkikielessä 'heittää ulos' (*Ranska-Suomi opiskelijasanakirja* 1993: s.v. *sortir*). Nämä kaksi sanaa sulautuvat yhteen, jonka seurauksena yksi s-kirjain jää pois serpensin loppuvaiheessa. R-kirjain sortir-sanasta putoaa myös pois, jonka tilalle tulee a-kirjain. Muodostelma kuulostaa lausuttuna hyvin sujuvalta, joka onkin kaikkien loitsujen tarkoituserä. Kun sanat yhdistetään, ne muodostavat käskyn 'heitä ulos käärme'. Tämä lause on sopiva ilmaisu siihen, miten loitsu käyttäytyy velhon sen lausuttua. *Harry Potter ja salaisuuksien kammio* -kirjassa on hyvin kuvaileva tekstinpätkä, joka luonnehtii loitsun vaikutusta: "Malfoyn taikasauvan kärki räjähti. Harry katsoi kauhuissaan, kun sauvasta ampaisi ulos pitkä musta käärme, joka tömähti lattialle heidän väliinsä ja nousi iskuvalmiina pystyyn." (HP2: 210). Jo tästä selityksestä voidaan päätellä loitsun olevan väkivaltainen ja siitä syystä myös her-

ja. *Serpensortia*-herja voisi myös olla taikasauvaloitsu jo sen vuoksi, että sauvasta putkahtaa esiin käärme, mutta sen rajun vaikutuksen myötä loitsu on kuitenkin ensisijaisesti herja.

Suomenkielisessä käännöksessä *serpensortia*-herja on muuttunut *käärmestulios*-sanaksi (HP2: 210), joka kuvaa tapahtumaa erittäin tehokkaasti. Kuten lukija voi huomata, *käärmestulios* muodostuu suomenkielisistä sanoista 'käärme' ja 'tule', jotka on muokattu kuulostamaan sulavalta lausuttuna lisäämällä käärmeen loppuun s-kirjaimen ja muuttamalla tule-sanan e-kirjaimen i:ksi sekä lisäämällä siihen vielä os-pääte, joka antaa loitsulle ikävän ja pelottavan sävyn s-kirjainten avulla. *Käärmestulios* on merkitykseltään hieman lempeämpi kuin lähtökielinen loitsu, sillä tule-verbi antaa vaikutuksen pyynnöstä ja heitä-verbi (ranskankielisestä sanasta *sortir*) taas enemmän hetkellistä toimintaa, joka on tässä tapauksessa ehkä oikeampi tulkinta käärmeen ärtyisyydelle sen tullessa ulos taikasauvasta. Juuri tästä syystä *käärmestulios* on joustokäännöksen tulos, sillä se ei merkitykseltään aivan vastaa lähtökielen viimeistä termiä, mutta äänteellisesti loitsu on erittäin hyvä.

Esimerkki kuusi, *densaugeo* (HP4e: 327), muodostuu latinankielisistä sanoista *dens* ja *augeo* (suomeksi 'hammas' ja 'edistää kasvua') (Lss 1975: s.v. *dens*, *augeo*). Loitsun seurauksena uhrin hampaat alkavat kasvaa hillittömästi pituussuuntaan. Suomennos *hammasiso* (HP4: 315) vastaa melko hyvin alkuperäissanaa, koska iso-sana vastaa Hermionen etuhampaita, jotka ylettyivät ainakin kaulukseen asti, ennen kuin hän lähti koulun sairaalasiipeen kutistuttamaan niitä (aina taikasanoihin ei löydy vastaloitsua vaan joskus on turvauduttava taikaliemiin, kuten tässä tapauksessa). Toisesta näkökulmasta *hammasiso* on kaksiselitteinen siitä syystä, että iso-sanaa ei välttämättä yhdistetä 'pitkään' vaan 'leveään', ainakin kun puhutaan ihmisten hampaista, mutta äänteeltään *hammasiso* kuulostaa paremmalta kuin *hammaspitkä*. Loitsuissa on tärkeää sekä sulavuus että äännekuoto. Tämä taikasana on alkuosaltaan *suora käännös* (ks. luku 2.4) ja loppuosaltaan *joustokäännös* (ks. luku 2.3), sillä Kapari on muokannut sen suomenkieliseen tarpeeseen sopivaksi. Kokonaisuudessaan loitsu on kuitenkin joustokäännös.

Seitsemännessä esimerkissä tutustutaan *diffindo*-loitsuun (HP4e: 373), joka hajottaa esineitä. Loitsu koostuu latinan sanasta *diffindo*, joka tarkoittaa 'halkaista' (Lss 1975:

s.v. *diffindo*). Suomentoksessa *diffindo* on *hajothus* (HP4: 359), joka sopii erittäin hyvin loitsun tarkoitukseen, eli esineiden rikkomiseen. *Hajothus* ei merkitse sama kuin *diffindo*, joten se on joustokäännös. *Hajothus* poikkeaa alkutekstin sanasta melko huomattavasti. Toisaalta *hajothus* sopii paremmin loitsun vaikutukseen kuin alkuperäinen *diffindo*-sana, koska halkaisu tuntuu niin epäaidolta, siitä saa mielikuvan kahdesta yhtä suuresta palan jaosta ja tasaisesta leikkauspinnasta, mikä aiheuttaisi epäilystä uhrissa. Hajotus taas antaa luonnollisen rikkoutumisen vaikutelman eikä kukaan pystyisi aavistamaan pahoja aikeita.

7.1.3 Kiroukset

Kiroukset-nimikkeellä, englanniksi *curse*, Rowling (2007) tarkoittaa sellaisia taikasanoja, jotka ovat pahinta pimeää magiaa mitä voi olla, anteeksiantamattomia kirouksia lukuun ottamatta. Kaikilla näillä esimerkkitaikasanoilla on kirous nimessään (jalanluki-tuskirous, koko-vartalolukko 'the Body-Bind curse', pattiajoskirous ja poistokirous).

(8) Locomotor mortis	Liikkumitor kuolitus
(9) Petrificus totalus	Kangistumis tyystilys
(10) Furnunculus	Pattiajos
(11) Reducto	Poistujo

Esimerkissä 8 lähtökielinen kirous on nimeltään *locomotor mortis* (HP1e: 240), joka on muokattu latinankielisistä sanoista *loco*, *moto* ja *mortis*. Suomeksi sanat tarkoittavat 'sijoittaa', 'liikutella' sekä 'kuolema' (Lss 1975: s.v. *loco*, *moto*; *Latin Dictionary* 1991: s.v. *mortis*). Kirouksen seurauksena jalat napsahtavat yhteen eikä sen jälkeen voi liikua muuten kuin pienin hypähdyksin (HP1: 236).

Suomentoksessa tämä taikasana on muodoltaan *liikkumitor kuolitus* (HP1: 241). Nämä sanat, *liikkuminen*, josta nen-pääte on saanut tilalleen tor-päätteen, ja *kuolettaa*, josta ettaa-loppu on kadonnut ja vartalo on saanut itus-päätteen, kuvaavat melko hyvin, mutta jokseenkin epämääräisesti, tapahtumaa. Liikkumitor-sanasta tulee mieleen 'liikkua' ja kuolituksesta 'kuolla' eli 'kuolettaa liikkumista'. Lapsilukijoille se voi ehkä vaikuttaa hivenen kummalliselta, sillä vaikka jalat liimautuvat toisiinsa, eli ei voida kävellä, voi-

daan kuitenkin liikkua pomppimalla. Loitsu on tässä tapauksessa joustokäännös, koska sanat 'liikkumitor' ja 'kuolitus' ovat melkein, muttei aivan suoria vastineita latinankielen sanoihin.

Esimerkissä yhdeksän esiintyy samantyyppinen kirous kuin *liikkumitor kuolitus*, joka on lähtökielellä *petrificus totalus* (HP1e: 294) latinan sanoista *petrificari* ja *totus* (*Suomi-latina-suomi -sanakirja* 2001: s.v. *petrificari*; Lss 1975: s.v. *totus*), jotka tarkoittavat karkeasti käännettynä 'kivettyä kokonaan'. Englannin kielessä esiintyy kuitenkin total-sana, joka myös tarkoittaa kokonaan, joten on erittäin mahdollista että Rowling on valinnut total-sanan englanninkielestä ja vain lisännyt latinamaisen us-päätteen sanan jatkoksi.

Kapari on kääntänyt *Petrificus totalus* -kirouksen sanoilla *Kangistumis tyystilys* (HP1: 296). Kirous jäykistää koko vartalon ja liimaa käsivarret tiukasti kiinni vartaloon, ettei kirottu pysty liikkuttamaan mitään, lukuun ottamatta silmiään. Loitsu on tässä tapauksessa joustokäännös (ks. luku 2.3), koska Kapari on käyttänyt sanaa 'kangistua' kivetymisen sijaan. Vaikka kangistua-sana sopii paremmin yhteen loitsun kanssa, se ei semanttisesti kuitenkaan aivan vastaa alkuperäistä sanaa.

Esimerkissä kymmenen tutustutaan *furnunculus* -kiroukseen (HP4e: 327), joka on muunneltu englanninkielisestä sanasta *furuncle*, suomeksi 'paise' (*New English Dictionary and Thesaurus* 2000: s.v. *furuncle*). Kirous aiheuttaa kirotulle rumia paiseita. Suomenoksessa kirouksesta käytetään sanaa *pattiajos* (HP4: 315), joka tarkoittaa 'paiseita, jossa on märkäpesäke' (*Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja* 2004: s.v. *patti, ajos*). Sana antaa hyvin selkeän kuvan kirouksesta eikä mahdollisuuksia väärinymmärrykseen synny. *Pattiajos* on joustokäännös, sillä sanat ovat keskenään synonyymejä. Valintani mukaan jaan aina synonyymit joustokäännöksiin. Tiedämme, että *pattiajos* on kirous, sillä koko sana on muotoiltu karjuttavaksi ja siinä esiintyy a:ta ja o:ta. Tummat takavokaalit saavat Ingon (1990: 51) mukaan meidät ajattelemaan ikäviä asioita (Casagranden jaon mukaan ks. luku 2.2). Sitä paitsi *pattiajos* kuulostaa kummalliselta ja naurettavalta neutraalilla äänellä lausuttuna.

Yhdestoista esimerkki muodostaa *reducto*-loitsun (HP4e: 660), jolla on latinankielinen vastine *reductio*, joka tarkoittaa ’palauttaa’ suomeksi (Lss 1975: s.v. *reductio*). Valitettavasti sana ei anna mitään vihjettä loitsun käyttötarkoitukseen millään kielellä. *Reducto*-kirous räjäyttää kiinteitä esteitä tieltään, kuten seuraavassa esimerkissä käy ilmi: ”Hyllyt heidän [Harryn ja viiden Albuksen Kaartin jäsenten] edessään räjähtivät, kun kirous osui [...]” (HP5: 950). Vaihtoehtoisesti kirous polttaa aukon esteen läpi. Toinen uskottavampi alkuperä tulee englanninkielisestä sanasta *reduce* ja eritoten sanonnasta ’reduce to ashes’, joka on suomeksi ’polttaa poroksi’. Tämä tulkinta vastaa paremmin loitsun tarkoituspää, vaikkeivät ne ole äänteellisesti toistensa vastineita, sillä *reducto* äännetään k:lla ja ’reduce’ s:llä.

Suomennoksessa Kapari on kääntänyt sanan *poistujo*-muotoon (HP5: 950), joka antaa melko selkeän kuvan loitsun vaikutuksesta. Lukija jää kuitenkin kaipaamaan enemmän toimintaa itse sanoihin, vaikka jo-pääte antaakin sanaan enemmän painoa ja käskyä. Verratessa sanamuotoa ja loitsun vaikutusta keskenään, huomaa että suomennos on huomattavasti lähtökielen sanaa heikompi siitä syystä, että poistu-sanassa ei esiinny juuri ollenkaan tuhovoimaa, jota taika vaatii. Tästä päätellen loitsu on joustokäännöstä, sillä *reducto* ja *poistujo* eivät merkitykseltään vastaa toisiaan. Äänteellisellä tasolla kirous on kuitenkin hyvä sen sujuvuuden takia.

7.1.4 Anteeksiantamattomat kiroukset

Anteeksiantamattomilla kirouksilla tarkoitan niitä kolmea kirousta, joiden langettamisesta seuraa elinkautinen vankilatuomio. Kirouksen langettama velho tai noita passitetaan Azkabanin velhovankilaan, joka sijaitsee ”kaukana meressä olevalla pienellä saarella” (HP3: 198).

(12) Avada kedavra	Avada kedavra
(13) Crucio	Kidutu
(14) Imperio	Komennu

Esimerkissä 12 ensimmäinen anteeksiantamaton kirous on *avada kedavra* (HP4e: 237; HP4: 228), joka pysyy suomennoksessa kääntämättömänä. *Avada kedavra* on muunnelma taikasanasta 'abarakadabra', joka taas on muunnelma arameankielisistä sanoista *abhadda kedabrah*, jotka tarkoittavat karkeasti käännettynä 'häviä tästä maailmasta' (*Origins* 1991: s.v. *abracadabra*). Tiedon sain etymologisesta sanasta, kuten viitteessä näkyikin. *Avada kedavraa* langettaessa uhri kuolee silmänräpäyksessä kirouksen osuttua häneen. Kun *Avada kedavraa* on lausuttu, sauvan päästä välähtää vihreää valoa ja samalla kuuluu kohahtava ääni jostakin jättisuuresta ja näkymättömästä olennot, eikä paluuta elämään ole (HP4: 228). *Avada kedavra* -kirouksesta ei jää minkäänlaisia näkyviä vammoja, uhri yksinkertaisesti kuolee. Vain yksi on selvinnyt hengissä tappokirouksesta, ja se on itse Harry Potter. Loitsun sanoissa esiintyy viisi a:ta, joka antaa hyvin ikävän sävyn loitsulle Casagranden (Ingo 1990: 76) teorian mukaan (ks. luku 2.2), onhan se loitsuista kaikkein hirvittävin. *Avada kedavra* -kirous on suora laina lähdekielestä, sillä se on pysynyt kääntämättömänä tekstissä.

Esimerkissä 13 toinen anteeksiantamattomista kirouksista on lähtökielisessä tekstissä *crucio* (HP4e: 238), joka on suora muoto latinankielisestä sanasta *crucio*, suomeksi 'kiduttaa' (Lss 1975: s.v. *crucio*). Suomennoksen vastine on sopivasti *kidutu* (HP4: 227), joka sopii hyvin lähtökielisen sanan merkitykseen. Sanassa esiintyvä käskymuoto korostaa vielä anteeksiantamatonta näkökulmaa. Suomennos on suora käänös, sillä se on lähtökielisen sanan suora vastine.

Kidutuskirous saa uhrin jalat taipumaan vasten ruumista. Kirous aiheuttaa myös kouristuksia ja sietämätöntä tuskaa altistujalle ja voi jopa tappaa, jos sitä käytetään liian kauan. Nevillen, Harryn luokkatoverin, vanhemmat joutuivat kidutuskirouksen uhreiksi, mutta he eivät kuitenkaan kuolleet vaan tulivat parantumattomasti hulluiksi kivusta. Kaikista näistä yllä mainitsemistani syistä *kidutu* on anteeksiantamaton kirous. Tähänkin kiroukseen Kapari on käyttänyt suoraa käänöstä.

Toisin kuin useimmat muut taikasanat, anteeksiantamattomat kiroukset vaativat, että langettaja haluaa tappaa, tuottaa tuskaa tai komennella, mutta velholla täytyy myös olla voimallista taikuutta saadakseen kiroukset toimimaan toivotulla tavalla. Bellatrix Lestrange (eräs kuolonsyöjä, Voldemortin kannattaja) selittää viidennessä Harry Potter -

kirjassa *Feeniksin kilta* miten ne toimivat: ”Ei ole tainnut poju ennen langettaa anteeksiantamatonta kirousta? [...] Täytyy tosiaan haluta tuottaa tuskaa – nauttia siitä – rehti viha ei koske minuun kauan.” (HP5: 978). Toinen valaiseva esimerkki on seuraavanlainen: ”Avada kedavra vaatii voimallista taikuutta – vaikka te vetäisitte nyt taikasauvanne esiin [...] ja tähtäisitte minuun ja lausuisitte taikasanat, tuskin minä siitä muuta saisin kuin nenäverenvuodon” (HP4: 230). Tätä toteamusta voisi periaatteessa hyödyntää myös kidutuskirouksessa ja komennuskirouksessa. Tämä selittää hyvin pitkälti miksi kuolonsyöjät (Voldemortin kannattajat) ovat niin ahkeria käyttämään näitä kirouksia, tähän ei riitä pelkästään halu tuottaa tuskaa vaan velholta tai noidalta vaaditaan myös paljon taikavoimaa, jonka pitää oppia.

Viimeinen anteeksiantamaton kirous on *imperio* (HP4e: 254), esimerkki 14, joka muodostuu latinankielisestä sanasta *impero*. Sana tarkoittaa suomeksi ’komentaa’ (Lss 1975: s.v. *impero*). Suomennoksessa sana on yksinkertaisesti *komennu* (HP4: 225). Kirous pakottaa uhrin tekemään, mitä loitsun langettaja haluaa tämän tekevän. Tämä tarkoittaa siis sitä, että joku voidaan pakottaa tappamaan langettajan käskystä, mutta jos uhrilla on luja tahto, hän pystyy jossain määrin vastustamaan sitä. *Komennu* on ainoa anteeksiantamattomista kirouksista joka saa aikaan hyvän tunnetta. *Harry Potter ja liekehtivä pikari* -kirjassa selitetään, että: ”Harry tunsii leijuvansa, kun joka ainoa ajatus ja huoli pyyhkiytyi [...] pois hänen päästään ja jäljelle jäi vain epämääräinen [...] onnennunne. Hän tunsii olonsa äärettömän rennoksi.” (HP4: 245.) Tämä esimerkki selittää, miksi komennuskirous on niin vaarallinen; ihmiset tulevat onnellisiksi ja samalla loitsun langettaja voi kuiskata komentoja suoraan uhrin päähän, eikä hän yleensä voi vastustaa sitä. *Komennu* on suora käänös, jossa on käskevä sanamuoto, kuten lähtökielen sanassakin.

7.2 Loitsut

Harry Potter -teoksissa esiintyvillä loitsuilla ei ole itsessään mitään viittauksia pimeään taikuuteen. Ne ovat melko neutraaleja taikasanoja itsessään. Joitakin loitsuja voidaan tiettenkin myös väärinkäyttää, kuten esimerkiksi suojeluloitsuja. Kuolonsyöjien merkki, joka on pääkallon muotoinen, on myös loitsujen seassa. Tämä johtuu siitä, ettei itse

loitsu ole vaarallinen, vaikka sen yhteys kuolonsyöjiin, Voldemortin kannattajiin, yhdistetään kauheisiin tapahtumiin.

7.2.1 Suojeluloitsut

Suojeluloitsuihin kuuluvat kaikki ne loitsut, joiden tarkoitus on suojella loitsijaa pimeältä magialta tai vaarallisilta olennoilta, kuten esimerkiksi *möröiltä* ja *ankeuttajilta* (ks. esimerkit 16 ja 17).

(15) Expelliarmus	Karkotaseet
(16) Expecto patronum	Odotum suojelius
(17) Riddikulus	Naurretavuus
(18) Incarcerous	Vangitsous
(19) Protego	Varjelum

Esimerkissä 15 ensimmäinen suojeluloitsu on nimeltään *karkotaseet* (HP2: 206), joka on vastaavasti *expelliarmus* lähtökielellä (HP2e: 206). *Expelliarmus* muodostuu latinankielisistä sanoista *expello*, joka tarkoittaa 'karkottaa' ja *arma*, joka tarkoittaa 'aseet' (Lss 1975: s.v. *expello*, *arma*). Tämän suojeluloitsun suomennos sopii hyvin alkuperäismuotoon ja siitä pystytään arvioimaan mitä loitsusta seuraa, eli vastustajan ase (tässä tapauksessa taikasauva) tai itse vastustaja tehdään vaarattomaksi.

Loitsu voi joko saada taikasauvan lentämään kädestä ja jäämään ilmaan leijumaan tai se voi tehdä pahempaakin tuhoa, kuten tästä esimerkistä selviää: ”Näkyi häikäisevä tulenpunainen välkähdys ja Lockhartilta [epäpätevä professori] meni jalat alta: hän lennähti takaperin näyttämöltä, rojahti päin seinää ja valui siitä raajat hajallaan lattialle” (HP2: 207). Tässä esimerkissä professorit Lockhart ja Kalkaros [taikajuomien professori] antoivat näyttöä aseistariisuntaloitsusta kaksintaistelukerhossa. Syy, miksi loitsu toimi niin voimakkaasti, johtui professori Kalkaroksen syvästä inhosta Lockhartia kohtaan. Toisessa esimerkissä langettajia oli kolme (Harry Potter, Ron Weasley ja Hermione Granger): ”Syntyi räjähdys, joka tärisytti ovea [...] Kalkaros sinkoutui ilmaan, lensi päin seinää ja valui lattialle [...] Häneltä oli mennyt taju” (HP3: 379). Tämän takia taika oli automaattisesti vahvempi. Syy, miksi sama loitsu voi saada aikaan niin erilaisia

tapahtumia, johtuu yksinkertaisesti voimankäytöstä. Vähäinen taikavoima lennättää sauvat kädestä, vahvempi taikavoima saattaa vetää hyökkääjältä jalat alta. Vaikka *karkotaseet* on suojeluloitsu hyökkääjiä vastaan, sitä voidaan myös väärinkäyttää.

Karkotaseet on suora käänнос, joka käy ilmi sanoista 'karkota' ja 'aseet'. A-pääte saa aikaan pienen glottaalisen tauon eli kurkunpää-äänteen sanojen välille (*Sivistyssanakirja* 1997: s.v. *laryngaali*). Tästä syystä a-pääte häviää Kaparin suomennoksessa, jonka tuloksena syntyy runollinen *karkot' aseet*, joka sitten muuttuu sulavaksi *karkotaseet*-sanaksi.

Toinen suojeluloitsu, esimerkki 16, on lähtökielessä *expecto patronum* (HP3e: 258), joka on muodostettu latinan sanoista *expecto* 'odottaa' ja *patronus* 'suojaaja' (Lss 1975: s.v. *expecto, patronus*). Kaparin suomennoksessa taikasana on *odotum suojelius* (HP3: 250), joka on suora käänнос. Itse sanat eivät kuitenkaan kerro loitsun ominaisuuksista muuta kuin, että se suojelee loihtijaa jollain tavalla.

Odotum suojeliuksen tarkoituksena on suojella loihtijaa *ankeuttajilta*, eli olennoilta, jotka imevät elämäniloa ihmisistä ja jättävät jälkeensä epätoivoa. Loitsu muodostaa eräänlaisen kilven loihtijan ja ankeuttajien väliin, mikäli loihtija keskittyy kaikin voimin yhteen todella onnelliseen muistoon, jonka on kokenut. Harry Potterin onnellisin muisto *Harry Potter ja Azkabanin vanki* -teoksessa oli tieto, että hän oli velho ja että hän pääsisi Tylypahkan noitien ja velhojen kouluun ja pois Dursleyn perheen luota (HP3: 253). *Odotum suojeliusta* voi myös luokitella taikasauvaloitsuksi, koska sauvasta purskahtaa sokaiseva, säkenöivä, hopeainen eläin (HP3: 431), jos langettajan voimat siihen riittävät. Muissa tapauksissa sauvasta tulee ulos pelkkää muodotonta, hopeista usvaa. Toimivan suojeliusloitsun eläin on jokaiselle velholle tai noidalle erityinen ja mukautuu luultavasti loihtijan persoonallisuuteen, koska suojelius pystyy muuttamaan muotoaan kun loitsija kokee sisäisen muutoksen (voi johtua tunteenmuutoksestakin). *Azkabanin vangissa* on tästä lyhyt kuvaus, joka kuuluu näin: ”Jokainen [suojeliuseläin] on ainutlaatuinen riippuen velhosta, joka sen luo” (HP3: 249). Kunnon suojeliusta ei ihan jokainen velho tai noita pysty loihtimaan, sillä se vaatii vahvaa taikuutta ja erittäin onnellisen muiston. Myös ankeuttajien lukumäärä vaikuttaa tulokseen, mitä enemmän ankeuttajia loihtijalla on vastassaan, sitä vaikeampaa on ylläpitää suojeliusta kilpenään.

Seitsemästoista esimerkki, eli *riddikulus* (HP3e: 147), muodostuu englanninkielisestä sanasta *ridiculous* (ˈrɪdɪkjʊləs), joka tarkoittaa 'naurettavaa' suomeksi (*Suomi-englanti-suomi -sanakirja* 2003: s.v. *ridiculous*). *Riddikulus*-loitsu ei äännetä niin kuin englanninkielistä alkusanaa, vaan kovilla konsonanteilla (rid:ikʊlʊs) niin kuin se kirjoitetaan. Suomenkielisessä versiossa loitsu on muuttunut *naurretavuus*-sanaksi (HP3: 142), jolla on samoja ”oikeinkirjoitusvirheitä” kuin lähtökielisessä sanassakin. Tämä käännös menetelmä on itse asiassa melko nerokas jo siitä syystä että kääntäjä on huomannut ”väärinkirjoitukset” ja tajunnut muokata suomennoksen samaan tyyliin, eli sanaleikkimuo- toon. Siinä kun *riddikulus* on kirjoitettu kahdella d:llä, k:lla ja u:lla (yhden d:n, c:n ja ou:n sijaan), niin *naurretavuus* on kirjoitettu kahdella r:llä, yhdellä t:llä ja vuus- päätteellä, jota ei voida suomenkielessä yhdistää naurettava-sanaan.

Naurretavuus-loitsu karkottaa mörköjä muuttamalla ne huvittaviksi, mutta loitsu vaatii myös mielenlujuutta ja lopuksi vielä naurua viimeiseen karkottamiseen, kuten professori Lupin, pimeyden voimilta suojautumisen opettaja, kertoo:

Loitsu, joka karkottaa mörön, on yksinkertainen, mutta vaatii mielenlujuutta [...] Mörkö nimittäin karkottuu lopulta *naurulla*. Teidän on pakotettava se omaksumaan sellainen hahmo, joka huvittaa teitä (HP3: 142).

Naurretavuus on suora käännös, jos katsoo sanaa vääristyneen ulkomuodon takaa ja myös sanaleikin käännöksen osalta. Tästä syystä voisi melkein sanoa tämän olevan kaikista suomenkielisten Harry Potter -kirjojen loitsuista parhain.

Esimerkissä 18 tutustutaan *incarcerous*-loitsuun (HP5e: 665), joka sinkoaa köysiä tai- kasauvasta ja sitoo niillä hyökkääjän kädet kiinni. Loitsu muodostuu englanninkielises- tä sanasta *incarcerate*, joka tarkoittaa 'panna vankilaan' sekä 'sulkea johonkin' (*Suo- mi-englanti-suomi -sanakirja* 2003: s.v. *incarcerate*), josta ate-pääte on hävinnyt ja ous-pääte on tullut tilalle. Suomenkielinen vastine on *vangitsous* (HP5: 912), joka muodostuu *vangitse*-sanasta, josta e-kirjain on pudonnut pois, sekä ous-päätteestä. Loitsu on helposti lausuttava ja sopii tarkoitukseltaan hyvin lähtökieliseen sanaan. Koska vangita-sana on lähtökielisen sanan vastine ous-päätettä myöten, loitsu on suora käännös ja sen sulavuuden takia esteettis-poeettinen käännös, jossa musikaalisuus on

erittäin tärkeää ja jota useimmiten käytetään runojen ja laulujen käänöksissä (ks. luku 2.2).

Viimeinen suojeluloitsu, esimerkki 19, on lähtökielisessä versiossa *protego* (HP5e: 521). *Protegon* alkuperä tulee latinankielisestä *protego*-sanasta, joka tarkoittaa 'suojele' suomeksi (Lss 1975: s.v. *protego*). Loitsu saa vastustajan taikasauvan lentämään ilmaan. Tämä taikasana muistuttaa melko paljon *karkotaseet*-loitsua (ks. esimerkki 15), mutta *protego* napsii vain sauvat hyökkääjän kädestä ja saa hänet hoippumaan. Suomenkielinen vastine on *varjelum*-muodossa (HP5: 713), joka muodostuu *varjella* tai *varjele*-sanasta, jonka loppuun on lisätty latinamainen *um*-päätte antamaan sanalle pehmeyttä ja samalla enemmän sulavuutta. *Varjelum* on joustokäännös, sillä käännös on suojella-sanana synonyymi, jolla on hieman vahvempi merkitys.

7.2.2 Siirtoloitsut

Siirtoloitsuilla tarkoitan niitä taikasanoja, joiden avulla voidaan siirtää esineitä tai ihmisiä. Nämä loitsut ovat melko harmittomia, jos niitä ei käytetä väärin.

(20) a) Mobiliarbus	Liikkuospuu
b) Mobilicorpus	Liikutisruumis
(21) Waddiwasi	Tuppotukkelum
(22) Locomotor trunk	Liikkumitor arkku

Esimerkissä 20 esiintyy kaksi alkukielessä hyvin samantapaista loitsua, mutta juuri käännösten erilaisuuksien vuoksi olen päättänyt sisältää ne samaan esimerkkiin. Esimerkit 20 a) ja 20 b), muodostuvat englanninkielisestä *mobile*-sanasta (*The New Shorter OED A-M* 1993: s.v. *mobile*) muunnelmasta *mobili*, joka tarkoittaa suomeksi 'liikkuvaa'. 20 a) -esimerkin toinen sana tulee latinankielisestä *arbor*-sanasta (Lss 1975: s.v. *arbor*), suomeksi 'puu'. Nämä sanat muodostavat lähtökielisen loitsun *mobiliarbus* (HP3e: 218), joka nostaa minkä tahansa puun ilmaan ja kuljettaa sen haluttuun paikkaan, kuten seuraava esimerkki osoittaa: ”Heidän [Ronin, Harryn ja Hermionen] pöy-

tänsä vieressä ollut joulukuusi kohosi muutaman tuuman maasta, leijui sivuttain ja tömähti hiljaa aivan heidän pöytänsä eteen” (HP3: 212).

Esimerkissä 20 b) tutustumme *mobilicorpus*-loitsuun (HP3e: 406), jonka toinen sana perustuu latinankieliseen *corpus*-sanaan, joka tarkoittaa ’ruumista’ (Lss 1975: s.v. *corpus*). Teoriassa lähtökielisessä versiossa *mobili*-prefiksiin voisi liittää erilaisten esineiden latinankielisiä sanamuotoja, jotta niitä voitaisiin liikuttaa paikasta toiseen. Tästä esimerkistä voidaan päätellä, että loitsu siirtää ihmisiä tai eläimiä paikasta toiseen:

Aivan kuin Kalkaroksen ranteisiin, kaulaan ja polviin olisi sidottu näkymättömät langat, hän nousi seisoma-asentoon, pää inhottavasti retkot-
taen, kuin irvokas marionetti. Hän häälyi pari tuumaa maan yläpuolella,
jalat velttoina roikkuen. (HP3: 396.)

Suomennoksessa *mobilierbus* on muuttunut *liikkuospuuksi* (HP3: 212). Se, mikä tekee tästä sanasta erikoisen, on suomentajan valinta käyttää molemmissa sanoissa takavo-kaaleja (u ja o) sanojen lopussa. Suomenkielinen loitsu muodostuu *liiku-* ja *puu-*sanojen muunnelmasta. Liiku-sana on saanut ylimääräisen k:n ja os-päätteen, jotka luovat loitsuun lisävoimaa sen ääntämiseen. Suomennos on suora käänнос, johon on lisätty käskymuoto ja sulavuuden kannalta tärkeitä lisäkirjaimia. *Mobilicorpus* on suomennoksessa taas *liikutisruumis* (HP3: 396). Kapari on käyttänyt molempien sanojen lopussa i-etuvokaalia ja lisännyt *liiku-*sanaan myös tis-päätteen, jotta se sopisi paremmin ruumis-sanan lausuntaan. Tämäkin loitsu on suora käänнос, johon on lisätty käskymuoto sekä äänteellisesti tärkeitä lisäkirjaimia.

Esimerkissä 21 tutustumme hauskaan *waddiwasi*-loitsuun (HP3e: 144), joka muodostuu englanninkielisestä sanasta *wad*, joka tarkoittaa sekä ’tuppoa’ että ’tukkia’ (*Suomi–englanti–suomi sanakirja* 2003: s.v. *wad*), sekä ranskankielisestä sanasta *vas-y*, joka on muodostettu *aller-*verbin ’mennä, voida’ ensimmäisen persoonamuodon (minä, sinä, hän ja he) käskymuodosta *va* ja *y-*sanasta (s-kirjain lisätään ranskankielessä kahden vokaalin väliin) (*Chez Marianne 1* 2005: 17, 93, 115). *Vas-y* on saanut sekä englanninkielisen ulkomuodon että äännemuodon, jotta loitsu olisi mahdollisimman englantilaisystävällinen. Ranskan *v-*kirjain on myös muuttunut *w:*ksi, jotta se sopisi paremmin yhteen *wad-*san kanssa. *Waddiwasis* esiintyy myös *di-*pääte *wad-*san jälkeen. Suomennettuna *vas-y* tarkoittaa ’mene sinne!’, eli koko *waddiwasi*-loitsu on käännettynä ’tup-

po, mene sinne!’. Loitsu poistaa erilaisia tuppoja ja siirtää ne loitsijan haluamaan paikkaan eikä välttämättä Riesun sieraimiin, kuten esimerkistä käy ilmi:

Hän [Lupin, pimeyden voimilta suojautumisen professori] kohotti taikasauvan olan korkeudelle [...] ja osoitti sauvalla Riesua [koulun räyhähenkeä]. Purukumimöykky lensi avaimenreiästä kuin kuula tykin piipusta suoraan Riesun vasempaan sieraimiin. (HP3: 139–140.)

Suomentaja on ratkaissut lähtökielisen loitsun *tupputukkelum*-vastineella (HP3: 139). Loitsu muodostuu sanoista *tuppo* ja *tukkia*, jotka ovat *wad*-sanon suomenkielisiä vastineita (ks. edellistä kappaletta). Sanoista voi päätellä, että jokin tuppo tukkii jotain, mutta ei sen enempää. Siitä huolimatta loitsu on äänteellisesti hauska ja *tuppo* ja *tukke* kuulostavat miltei samalta. Vaikka loitsussa esiintyykin kolme ikävää asiaa ilmaisevaa takavokaalia, u ja o, niin loitsu on oikeastaan melko harmiton. *Tupputukkelum* muodoltaan suora käänös, vaikka *vas*-y-sanan vastinetta ei esiinny ollenkaan. Syytä tähän en tiedä, mutta luultavasti tämä johtuu siitä, ettei kääntäjälle ole selvinnyt mistä kielestä *wasi*-pääte on tullut, siinä tapauksessa ettei hän osaa ranskaa.

Esimerkki 22, *Locomotor trunk* (HP5e: 53) muodostuu latinankielisistä sanoista *loco* ja *moto*, jotka tarkoittavat ’sijoittaa’ ja ’liikutella’ sekä englanninkielisestä sanasta *trunk*, ’matka-arkku’ (Lss 1975: s.v. *loco, moto*; *Suomi–englanti–suomi sanakirja* 2003: s.v. *trunk*). Loitsu muistuttaa ulkomuodoltaan melko paljon *locomotor mortis* -kirousta (ks. luku 7.1.3), mutta vaikutukset ovat täysin erilaiset. Loitsulla liikutetaan esineitä (tässä tapauksessa matka-arkkua) paikasta toiseen leijuttamalla niitä tuuman lattian yläpuolella. Ulkomuodosta voi aika hyvin päätellä mikä loitsun tarkoitus on, vaikka ei osaisikaan latinaa.

Suomenkielinen vastine on *liikkumitor arkku* (HP5: 70). Loitsun ensimmäinen osa on sama kuin *liikkumitor kuolitus* -kirouksen (ks. luku 7.1.3), mutta tähän loitsuun eivät jalkojen kiroaminen liikkumattomiksi kuulu. Tämä siirtoloitsu on muodoltaan selkeä ainakin liikku-osan puolesta. Mitor-osa taas on muunnos englannin *motor*-sanasta, jonka ensimmäinen o-kirjain on saanut tilalleen i:n. *Liikkumitor* kuulostaakin sata kertaa paremmalta kuin *liikkumotor*. Käännöksessä on käytetty suoraa käänöstä (ks. luku 2.4), sillä kohdekieliset sanat ovat lähdekielisten sanojen suoria vastineita.

7.2.3 Palautusloitsut

Palautusloitsut peruuttavat aiemmin tehtyjä loitsuja. Esimerkiksi korjausloitsu uudistaa rikkoutuneita esineitä entiselleen (ks. esimerkki 25).

(23) a) Finite incantatem	Lopeti loitsuimes
b) Finite	Finite
(24) Reducio	Paluus
(25) Reparo	Entistus

Esimerkissä 23 a) ensimmäinen palautusloitsu on *Finite incantatem* (HP2e: 209), joka muodostuu latinankielisistä sanoista *finis* ja *incantare* (Lss 1975: s.v. *finis*; *Suomi-latina-suomi -sanakirja* 2001: s.v. *incantare*). Sanojen suomenkieliset vastineet ovat 'loppu' ja 'loihtia'. Loitsu 23 b), eli *finite* (HP5: 713), on mitä todennäköisin *finite incantatem* -loitsun lyhennemuoto, sillä molempien vaikutus on täysin sama. Kapari on kuitenkin käsitellyt *finite* -loitsua erillisenä loitsuna ja tehnyt siitä suoran lainan. Hän on luultavasti ajatellut, ettei *lopeti* kuulosta hyvältä yksinään, mikä voi selittää, miksi *Finite* on pysynyt muuttumattomana. Loitsun tarkoitus on poistaa edellisen loitsun vaikutukset, mutta se ei kuitenkaan tepsii kaikkiin loitsuihin, kuten esimerkiksi *Avada kedavraan* (ks. luku 7.1.4).

Finite incantatem -loitsun, 23 a), suomenkielinen vastine on *lopeti loitsuimes* (HP2: 209), joka muodostuu *lopetä* ja *loitsuusi* -sanojen muunnelmista. Siinä i-kirjain on korvannut *lopetä*-sanan a-kirjaimen ja loitsujasi on saanut puhekielimäisen muodon. *Loitsuimes*-sanan ylimääräinen i ei viittaa monikkomuotoon, vaan se kytkeytyy *lopeti*-sanan i-kirjaimen antaakseen loitsuun enemmän sulavuutta, kuten m-kirjainkin. Huomaatan myös, että loitsun avulla voidaan lopettaa monta eri loitsua samanaikaisesti, jolloin monikon i voi olla paikallaan. Suomenkielinen vastine on joustokäännös *loitsuimes*-sanan vuoksi, sillä loitsu ja loihtia ovat kaksi eri sanaa, jotka ovat vain löyhästi sitoutuneita toisiinsa.

Esimerkki 24, *reducio* (HP4e: 236), on muodostunut latinan sanasta *reduco*, joka tarkoittaa 'palauttaa' (Lss s.v. *reduco*). Loitsu toimii eräänlaisena vastaloitsuna, kun jokin

esine suurennetaan. Loitsun vaikutus näkyy tästä: ”Se [suurennettu hämähäkki] kutistui ennalleen” (HP4: 227). Tätä teoriaa ei ole vahvistettu Harry Potter -kirjoissa, mutta loitsua voisi periaatteessa käyttää toisiinkin tarkoituksiin kuin vain suurennettujen eläinten ja esineiden palauttamiseen normaaleiksi, kuten esimerkiksi pienennettyjen eläinten tai esineiden suurentamiseen normaalikokoisiksi.

Kapari on kääntänyt lähtökielisen loitsun *paluus*-muotoon (HP4: 227), joka antaa hyvin yksiselitteisen ja selkeän kuvan loitsun käyttäytymisestä. Loitsuun on käytetty suoraa käännöstä sanan suoran vastineen vuoksi. Soinnullisesti *paluus* toimii erittäin hyvin olematta kuitenkaan liian synkkä, vaikka siinä esiintyykin pelkästään takavokaaleja (ks. luku 2.2).

Kolmas mainitsemani palautusloitsu, esimerkki 25, on *reparo* (HP4e: 188) ja se tulee latinan sanasta *reparo* (Lss s.v. *reparo*), joka tarkoittaa ’uudistaa’. Loitsu korjaa rikkoutuneet esineet, kuten tästä esimerkistä näkyy: ”Lasinsirpaleet lennähtivät takaisin ehjäksi ruuduksi ja asettuivat paikoilleen oveen” (HP4: 180). Suomenkielinen vastine on *entistus* (HP4: 180). *Entistus* on muodostettu sanasta ’entistaa’, johon on lisätty latinamainen us-pääte ä-kirjainten tilalle, jotta loitsusta tulisi sulava. *Entistus* onkin sellainen sulava taikasana, vaikka loitsussa esiintyykin kaksi etuvokaalia (e ja i) ja yksinäinen takavokaali (u). *Entistus* on joustokäännös, sillä uudistaa ja entistaa ovat synonyymejä keskenään. Loitsuna *entistus* on melko läpinäkyvä suomennos enkä usko sen aiheuttavan väärinymmärryksiä nuoremmille lukijoille.

7.2.4 Taikasauvaloitsut

Taikasauvaloitsuilla tarkoitan tässä tutkimuksessani sellaisia loitsuja, jotka purkavat taian sauvan päästä. Ne loitsut, jotka purkavat esiin vaarallisia esineitä tai olentoja tai suojelevia olentoja, eivät jakoni mukaan ole taikasauvaloitsuja, vaan erilaisia kirouksia tai suojeluloitsuja.

(26) Ferula	Fenkoli
(27) Avis	Lenne

(28) Orchideous	Orkideous
(29) Point me	Suuntaa minut

Taikasauvaloitsuja on kaiken kaikkiaan neljä, joista ensimmäinen, esimerkki 26, on *ferula* (HP3e: 405). Loitsu lastoittaa murtuneita luita sauvasta ulospursuavalla sideharsolla (HP3: 396). Sana tulee latinankielisestä sanasta *ferula*, joka on eräs Välimeressä ja Aasiassa kasvava putkikasvisuku. Jotkut kasvit erittävät kumihartseja tai hajupihkaa juurista ja varsista (*WSOY:n Iso Tietosanakirja 2 C-F 1995: s.v. ferula*), mutta en tiedä, miten tämä hartseja erittävä kasvi kytkeytyy loitsun vaikutukseen muuten kuin sen hartsin takia, joka voisi teoriassa toimia eräänlaisena tilapäisenä kipsinä. Sekään ei kuitenkaan selitä mitään, sillä kasvin kumihartsi on hyvin haurasta. Mahdollinen selitys voisi olla itse kasvin varsi, joka voisi toimia primitiivisenä lastana.

Suomenkielinen vastine on *fenkoli* (HP3: 396), joka muistuttaa lähtökielistä *ferula*-loitsua, sillä sekin erittää kumihartsia varsista. Syy miksi Kapari on mahdollisesti valinnut juuri *fenkolin* on sen kauan tunnettu terveydellinen vaikutus. Fenkoli edistää muun muassa ruoansulatusta ja lievittää kipuja. Aromaterapiassa sitä käytetään ruhjeiden hoitamiseen. (Sinikka Piippo 2003: 125–128.) Toisaalta Välimeren alueella kasvaa jättiläis*fenkoli*-niminen kasvi (latinaksi *ferula communis*), jonka varsi on kova ja jota kreikkalaisen historian henkilö Prometheus käytti tulen kantamiseen hänen varastettuun sen jumalilta. Voin tässä myös mainita, että tavallisen fenkolin, joka näyttää hie-man tilliltä, latinalainen nimi on *foeniculum vulgare*. (Tore Hylander 1988: 129.) Suomennos on muodoltaan joustokäännös sillä *ferula* ja *fenkoli* ovat saman kasvisuvun kaksi eri kasvia.

Esimerkissä 27 tutustutaan loitsuun nimeltä *avis* (HP4e: 339), joka tulee latinankielisestä lintua tarkoittavasta sanasta *avis* (Lss s.v. *avis*). Sauvan päästä purkautuu lintuja voimakkaan pamauksen säestyksellä (HP4: 327). Toisin kuin lähtökielisessä versiossa, suomennos on muodossa *lenne* (HP4: 327), joka ei oikeastaan kerro lukijalle, mitä loitsu tekee. Loitsun muodon avulla lukija voi ehkä virheellisesti päätellä, että loitsu lennättää esineitä. Suomennoksessa on käytetty modulaatiota, eli sanaa on lähestytty toisesta ulottuvuudesta (Vinay & Darbelnet 1995: 36–37), sillä 'lintu' on konkreettinen

asia ja lentää-sanan muunnelma *lenne* on melko epämääräinen. Joka tapauksessa *lenne* on sulavuuden kannalta hyvä loitsu.

Esimerkki 28 on *orchideous* (HP4e: 338), joka muodostuu englanninkielisestä sanasta *orchid* 'orkidea' ja *ous*-päätteestä. Loitsun ulkomuodosta voisi päätellä sen loihtivan esiin orkideoita sauvan päästä, mutta se tuottaa vain tavallisen kukkakimpun. Suomenos on vastaavasti *orkideous* (HP4: 325.), joka on pääasiassa muokattu suomenkieliseen äänneasuun, eli se on suora käänös. Toisin kuin lähtökielinen sana *orkideous* muodostuu orkidea-sanasta, josta *a* on pudonnut pois ja päätteenä on vain *ous*.

Viimeinen, esimerkki 29, taikasauvaloitsu on *point me* (HP4e: 675), joka tulee englanninkielisistä sanoista *point* 'suunnata, kompassipiiru' (*Suomi–englanti–suomi-sanakirja* 2003: s.v. *point*) ja *me* 'minut, minua'. Loitsun tarkoitus on saada taikasauvan osoittamaan pohjoiseen eräänlaisena sauvakompassina, kuten tästä esimerkistä näkyy: ”Sauva pyörähti kerran ympäri ja osoitti Harrysta oikealle [...] Siellä päin oli siis pohjoinen” (HP4: 653). Lähtökielinen loitsu sisältää sanaleikin, sillä *point*-sanalla on monta eri merkitystä, joista kaksi liittyy hyvin läheisesti suunnistukseen. Suomenkielinen vastine on vastaavasti *suuntaa minut* (HP4: 639), joka on lähtökielisen sanaparin tarkka suomennos ja joka kuulostaa melko sulavalta. Tästä syystä käänös on suora käänös.

7.2.5 Jo-päätteiset loitsut (lähtökielessä io)

Jo-päätteiset loitsut ovat suomalaisilta muodoiltaan käskeviä ja päättyvät jo-kirjaimiin. Jotta hyväksyn loitsut tähän luokkaan, niiden lähtökielinen päätte täytyy olla io-muodossa, sillä suomenkielisissä taikasanoissa esiintyy yksi jo-päätteinen loitsu, jolla ei ole io-päätettä lähtökielellä. Siitä syystä sitä ei ole mainittu tässä luokassa. Lähtökielissä taikasanoissa on vastaavasti neljä loitsua, joissa on io-päätte, kun taas suomennoksissa ei ole pakollista jo-päätettä.

(30) <i>Accio</i>	<i>Tulejo</i>
(31) <i>Incendio</i>	<i>Sytyjo</i>
(32) <i>Relashio</i>	<i>Irtijo</i>

Jo-päätteisiä loitsuja on kolme kappaletta, ja ne ovat ensinnäkin *accio* (HP4e: 79), esimerkki 30, joka tulee latinankielisestä sanasta *accio*. Sana tarkoittaa 'kutsua' suomeksi (Lss 1975: s.v. *accio*). Tämä loitsu kutsuu erilaisia esineitä loihtijalle matkan päästä. Loitsua voidaan myös tarkentaa sanomalla *accio* -sana sen esineen jälkeen, jota halutaan kutsua paikalle, esimerkiksi *accio firebolt* (HP4e). Juuri tämä loitsu kutsuu luudan nimeltä tulisalama (*firebolt*) loihtijalle. Kun loitsija ei tiedä, mitä kutsuu ja esine on piilotettu, hän voi yksinkertaisesti vain sanoa *tulejo* (suomenkielinen vastine, ks. seuraava kappale) ja taikasauvalla osoittaa esimerkiksi yhtä henkilöä ja odottaa, mitä tapahtuu, kuten seuraava esimerkki osoittaa: ”Weasleyn äiti osoitti taikasauvallaan Georgen taskua ja sanoi ”tulejo!” Georgen taskusta sinkoili kappaleita [...] ne [kilokielimellit, jotka venyttävät ja paksuttavat kieltä] liisivät suoraan Weasleyn äidin ojennettuun käteen” (HP4: 366).

Suomenkielinen vastine on sopivasti *tulejo* (HP4: 653), joka muodostuu sanoista *tule* ja *jo*. Sanasta pystyy helposti päättelemään mitä loitsulla aiotaan tehdä. Loitsu on joustokäännös, sillä 'kutsua' ja 'tulla' ovat melkein synonyymejä toisilleen. Vaikka kutsu 'voisitko tulla' on heikompi käskymuoto kuin 'tule', se ajaa silti takaa samaa tarkoitusta eikä aiheuta väärinymmärryksiä lukijalle. Samoin kuin *odotum suojelius* (ks. luku 7.2.1 esimerkki 16) *tulejo* vaatii keskittymistä, ainakin jos esine on kaukana kutsujasta. Jos esineeseen ei keskity, se voi pudota maahan kuin kivi ennen kuin se on ehtinyt perille.

Esimerkissä 31 tutustutaan loitsuun *incendio* (HP4e: 55), joka perustuu latinankieliseen sanaan *incendo* 'sytyttää palamaan' (Lss 1975: s.v. *incendo*), joka sytyttää takkaan tulen kuten seuraavassa esimerkissä: ”Takkaan leimahti oitis liekit, jotka räiskyivät hilpeästi kuin olisivat palaneet jo tunteja” (HP4: 54). Rowling on oletettavasti lisännyt *incendio*-sanaan i-kirjaimen saadakseen siihen sointuvamman sävyn.

Suomenkielisessä vastineessa loitsu on *sytyjo* (HP4: 54), joka muodostuu sanoista *syty* ja *jo*. Suomenkielisestä loitsusta pystytään hyvin arvioimaan taian tarkoitus suuremmitta ongelmitta. Näissä loitsuissa on käskevä sävy, joka tulee esiin jo-päätteestä sekä itse imperatiivimuodosta. Suomennos on suora käännös, sillä sytyttää-sana on vain saanut käskevän muodon syty-sanasta, jossa sattuu olemaan jo -päätte.

Kolmas näistä loitsuista, esimerkki 32, on lähtökielellä *relashio* (HP4e: 540), joka muodostuu italiankielisestä sanasta *rilascio*. Suomenkielinen vastine on vastaavasti 'vapautus' (*Suomi-italia-suomi -perussanakirja* 2000: s.v. *rilascio*). Maan päällä taika singottaa polttavan säteen hyökkääjään päin, mutta veden alla sama taika ruiskuttaa kuuman vesisuihkeen pakottaen hyökkääjän päästämään irti otteestaan tai väistymään.

Irtijo (HP4: 523) on suomenkielinen vastine, ja kuten sanasta voi päätellä, taikasana irrottaa hyökkääjän otteen vapauttaen samalla loitsunlangettajan. Suomennos on jälleen joustokäännös, koska irrottaa ja vapautus eivät ole sanoina verrattavissa toisiinsa. Irrottaa-sana on enemmän fyysistä kuin vapautus-sana.

7.2.6 Paljastusloitsut

Paljastusloitsujen tarkoitus on paljastaa kätkeytyjä loitsuja, tekstejä tai *loimuos*-sanan yhteydessä merkitä ovi huoneeseen, jossa loihtija on jo käynyt eikä halua palata siihen toistamiseen.

(33) <i>Aparecium</i>	Näkyvillium
(34) <i>Flagrate</i>	Loimuos
(35) <i>Legilimens</i>	Lukilitis

Esimerkki 33, *aparecium* (HP2e: 252), paljastaa näkymättömällä musteella kirjoitettua tekstiä. Loitsu vaatii, että loihtija napauttaa kolmasti paperia tai kirjaa ja sanoo *aparecium* (HP2: 252). *Aparecium* muodostuu latinankielisestä sanasta *appareo* 'tulla näkyviin' (Lss 1975: s.v. *appareo*). Tämä loitsu ei ole takuvarma, sillä toisessa kirjassa, *Harry Potter ja salaisuuksien kammio*, Hermione kokeilee tätä loitsua erääseen tyhjiin päiväkirjaan, tuloksetta. Suomennoksessa loitsu on *näkyvillium* (HP2: 252) ja se muodostuu sanasta näkyville, josta e-kirjain on pudonnut pois ja ium-päätte on tullut jatkoksi. Mielestäni *näkyvillium*-loitsusta pystytään hieman aivovoimistelulla saamaan selville, mitkä loitsun seuraukset ovat. Suomennoksessa on käytetty suoraa käännöstä, sillä

'tulla näkyviin' ja 'näkyville' ovat saman sanan muunnelmia *Suuren suomi–ruotsi-sanakirjan* (1997: s.v. *näkyviin; näkyville*) mukaan.

Esimerkissä 34 tutustutaan loitsuun nimeltä *flagrate* (HP5e: 681), joka tulee latinan sanasta *flagrans*, suomeksi 'loimuava', 'palava', (Lss 1975: s.v. *flagrans*). Loitsu merkitsee oveen hohtavan merkin estääkseen loihtijaa valitsemasta samaa ovea kahta kertaa eli, kuten esimerkistä käy selville: ”Hän [Hermione] huiskaisi sauvallaan ja oveen ilmaantui räikeä rasti.” (HP5: 933).

Loimuos (HP5: 933) on lähtökielisen loitsun suomenkielinen vastine, jonka vaikutuksen voi ainakin puoliksi arvata. Vaikka lukija näkee loitsun luovan loimua, hän ei pelkän sanan avulla pysty päättelemään, mitä loimulla tehdään. Loitsu muodostuu *loimua*-sanasta, josta a on pudonnut pois ja johon os-pääte on tullut tilalle. Suomennoksessa on käytetty suoraa käännöstä, sillä suomennos on lähtökielisen sanan suora vastine.

Viimeinen paljastusloitsu, esimerkki 35, on *legilimens* (HP5e: 471), joka muodostuu latinankielisistä sanoista *legere* ja *mens*, jotka tarkoittavat 'lukea' ja 'mieli' (*Suomi-latina-suomi -sanakirja* 2001: s.v. *legere; mens*), eli 'lukea mieltä'. Tästä voi jo päätellä mitä loitsu tekee, eli sillä voidaan hakea muistoja ja tunteita toisen ihmisen mielestä. Vaikka muoto onkin tällainen, niin tiettyjä muistoja ja tunteita ei voida hakea mielestä noin vain, sillä mieli on monimutkainen eivätkä ajatukset ole suoraan haettavissa. Ajatustenlukua hankaloittaa myös, jos uhri osaa suojata mieltään tai jopa valehdella huomamatta tukahduttamalla ne muistot ja tunteet, jotka paljastavat valheen, eli osaa *okklumeusta*. Loitsun vaikutukset ovat melko rajut, kuten oheisesta esimerkistä käy ilmi: ”Huone kieppui hänen [Harryn] silmissä ja katosi sitten, kuva toisensa jälkeen kiisi hänen mielessään kuin lepattava filmi, joka oli niin elävä, että se sokeutti hänet ympäristöltä.” (HP5: 645).

Lähtökielisen loitsun suomenkielinen vastine on *lukilitis* (HP5: 645), joka muodostuu sanasta 'lukea' ja luultavasti Helsingin slangista peräisin olevasta liti-sanasta, joka tarkoittaa 'viimeinen' tai 'vähän' (*Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii* 2000: s.v. *liti*). Kummatkaan slangisanat eivät tosin auta lukijaa millään tavalla, sillä ne eivät kerro mitään käsin kosketeltavaa ajatustenluvusta. Toisin kuin lähtökielinen *legilimens*, *lukilitis*

ei kerro mitään loitsun tarkoituksesta muuta kuin, että sillä luetaan jotakin. Suomenkielinen *lukilitis*-loitsu on ainakin ensimmäiseltä osaltaan suora käännös, mutta siitä puuttuu tärkeä toinen osa, joka kertoo, mitä loitsu todellisuudessa lukee. Tästä syystä *lukilitis* on joustokäännös.

7.2.7 Parilliset loitsut

Parilliset loitsut -luokkaan kuuluvat ne taikasanat, jotka Harry Potter -teoksissa esiintyvät yhdessä. Nämä loitsut (ja kiroukset) voivat ainakin b-esimerkeissä muistuttaa palautusloitsuja. Niiden yhteenkuuluvuuden vuoksi olen kuitenkin päättänyt jakaa ne omaan luokkaansa.

(36) a) I solemnly swear that	Vannon pyhästi, että minulla
I am up to no good	on vain pahat mielessäni
b) Mischief managed	Ilkityö onnistui
(37) a) Lumos	Valois
b) Nox	Pimi
(38) a) Prior incantato	Varhenna loitsus
b) Deletrius	Poistuus
(39) a) Sonorus	Melutus
b) Quietus	Hiljutus
(40) a) Stupefy	Tainnutu
b) Enervate	Herpaannu

Esimerkissä 36 a) tutustutaan englanninkieliseen loitsuun nimeltä *I solemnly swear that I am up to no good* (HP3e: 209). Tämä taikasana paljastaa kartan, josta näkee Tylypahkan pohjapiirustukset ja siellä liikkuvien ihmisten nimet ja olinpaikat sekä linnan salakäytävät. Syy, miksi loitsu on tässä oudossa muodossa, johtuu siitä, että kelmien kartan tekijät olivat aina tekemässä koiruuksia Tylypahkassa, heidän ollessa siellä opiskelijoina. Suomenkielinen vastine *vannon pyhästi, että minulla on vain pahat mielessäni* (HP3: 202) on käännösmenetelmältään suora käännös, sillä se on jokaiselta sanaltaan lähtökielisen loitsun vastine.

Vannon pyhästi -loitsun vastaloitsu, 36 b), on *mischief managed* (HP3e: 210), joka muodostuu sanoista *mischief* 'ilkivalta; kepponen' ja *manage*-sanan imperfektimuodosta 'onnistui' (*Suomi–englanti–suomi-sanakirja* 2003: s.v. *mischief, manage*), eli 'pahanteko onnistui'. Tämä loitsu pyyhkii pois kartan pergamentista, niin etteivät ulkopuoliset pysty lukemaan sitä. Suomenkielinen versio on vastaavasti *ilkityö onnistui* (HP3: 204), joka kuulostaa hyvin musikaaliselta ääneen lausuttuna, kuten lähtökielinen loitsukin m-alkukirjainten ja *mischief*-sanan i-kirjainten myötä. *Ilkityö onnistui* on ulkomuodoltaan suora käänös, sillä *mischief*-sanasta voi muodostaa monta sopivaa suomenkielistä vastinesanaa.

Toinen parillinen loitsu, esimerkki 37 a), on *lumos* (HP2e: 293), joka tulee latinasta ja muodostuu *lumen*-sanan muunnelmasta, joka tarkoittaa 'valoa' (Lss 1975: s.v. *lumen*). Sanan kolme ensimmäistä kirjainta *lum* on säilynyt ja *en* on vaihtunut os-päätteeseen. Loitsu sytyttää pienen valon sauvan päähän, jotta loihtija näkisi eteensä pimeässä. Kohdekielinen vastine on selkeämuotoinen *valois* (HP2: 293) sanasta 'valo' johon on liitetty latinamainen is-päätte. Ulkomuodosta päätellen ei ole kovinkaan vaikea keksiä, miten loitsu vaikuttaa, vaikkei lukija välttämättä tiedä loitsun sytyttävän valon taikasauvan päähän. Suomennos on suora käänös sillä lähtökielisen sanan vastine täsmää loitsuun sataprosenttisesti.

Esimerkki 37 b) on muodoltaan *nox* (HP3e: 364), joka tulee latinalaisesta sanasta *nox*, 'yö' (Lss 1975: s.v. *nox*). *Nox*-loitsu taas sammuttaa valon taikasauvan päästä, mutta latinaa osaava lukija ei oletettavasti pysty arvaamaan, mitä loitsu tekee näin epämääräisen sanan avulla. Suomenkielinen vastine, eli *pimi* (HP3: 354), on selkeä loitsu eikä sitä voida ymmärtää väärin. Loitsu antaa lähes täydellisen, selkeän kuvan siitä, miten taika toimii. Loitsu muodostuu *pimeä*-sanasta, jossa i-kirjain on syrjäyttänyt eä-kirjainparin. Suomennos on joustokäänös, sillä suomenkielinen vastine ei ole sanaltaan sama kuin lähtökielen sana. Joka tapauksessa yö- ja pimeyssanojen välinen yhteys ei ole kovinkaan etäinen, ja *pimi* antaa selvemmän käsityksen loitsun vaikutuksesta kuin yö-sana koskaan voisi tehdä. Tässä tapauksessa Kapari on tehnyt loistavan käänösvalinnan, joka sopii paremmin loitsun tarkoitukseen kuin lähtökielinen loitsu.

Prior incantato (HP4e: 152) löytyy esimerkiksi 38 a) ja se muodostuu latinan sanoista *prior* 'aikaisempi' ja *incantare* 'loihntia' (Lss 1975: s.v. *prior*; *Suomi-latina-suomi - sanakirja* 2001: s.v. *incantare*). Loitsun toinen osa *incantato* on muodostettu pudottamalla *incantare*-sanan viimeiset kaksi kirjainta ja saamalla tilalle paremmin sointuvan to-lopun. Loitsu paljastaa minkä loitsun sauva on viimeksi käyttänyt, eli minkä loitsun velho on loihntinut viimeksi, kuten tästä esimerkistä selviää:

Amos Diggory [taikaministeriöstä] kohotti taas taikasauvan ja painoi sen kärjen Harryn sauvan kärkeen. [...] missä sauvojen kärjet osuivat yhteen, purkautui jättiläismäinen käärmekielinen pääkallo joka kuitenkin oli pelkkä [...] pääkallon varjo ja näytti koostuvan paksusta harmaasta savusta: se oli taian haamu. (HP4: 146).

Suomenkielisen loitsun vastine on *varhenna loitsus* (HP4: 146). Loitsu muodostuu sanoista 'varhenna' ja 'loitsusi'. Loitsusi-sana on saanut puhekielisen muodon 'loitsus', jotta siihen saadaan hiukan sointua, sillä tämä käänös ei oikeastaan sisällä loitsuihin kuuluvaa musikaalisuutta. Taikasana sisältää toisaalta kääntäjän suosiman käskymuodon. Tämä suomenkielinen loitsu on melko läpinäkyvä ulkomuodoltaan, joten sitä on helppo ymmärtää ilman selitystäkin. *Varhenna loitsus* on joustokäänös, vaikka sillä on samankaltaisuuksia lähtökielen merkityksen kanssa. Sen sijaan, että Kapari olisi käyttänyt aikaisempi-sanan eri sanamuotoja luodakseen taikasanan, hän päättikin käyttää varhenta-synonyymiä, joka sointuu paremmin kuin aikaista-sana tai jokin muu vastaava. Loitsus-sanakin seuraa tätä periaatetta, sillä loitsusi-sanan i-pääte nousee epämiellyttävällä tavalla kun loitsua lausutaan, kun taas loitsus-sanassa us-pääte laskee miellyttävästi loitsua lausuttaessa.

Varhenna loitsus -loitsun pari, esimerkki 38 b), on *deletrius* (HP4e: 152), joka tulee englanninkielisestä sanasta *delete*. Sana tarkoittaa 'pyyhkiä pois' (*Suomi-englanti-suomi-sanakirja* 2003: s.v. *delete*). Loitsu muodostuu *delete*-sanasta, josta e on kadonnut. *Delet*-vartaloon on sen jälkeen yhdistetty rius-pääte. Loitsu lausutaan [diliitriös] ja se poistaa taikasauvan loitsuhaamun: "savuinen pääkallo hävisi hahtuvana" (HP4: 146).

Suomennoksessa *deletrius* on muodossa *poistuus* (HP4: 146), joka muodostuu *poistu*-sanasta ja us-päätteestä, joka pehmentää käskymuotoa. Suomenkielinen loitsu on niin

selkeä muodoltaan, ettei lukija todennäköisesti voi käsittää väärin sen vaikutusta. *Poistuus* on joustokäännös, sillä 'poistaa' ja 'pyyhkiä pois' eivät ole toistensa vertaisia vaikka ovatkin jossain määrin synonyymeja keskenään. Poistaa-sanasta tulee mieleen välitöntä poistamista, kun taas 'pyyhkiä pois' on pehmeämpää ja hitaampaa. Kun vielä ottaa huomioon miten loitsuhaamu hävitetään, niin 'pyyhkiä pois' sopii paremmin siihen, mutta ymmärrettävyyden kannalta *poistuus* on sekin hyvä käännös.

Esimerkissä 39 a) tutustutaan *sonorus*-loitsuun (HP4e: 116), joka vahvistaa loitsijan ääntä kuten mikrofoni tekee jästien (taikomattomien ihmisten) maailmassa. Loitsu on peräisin latinan 'kaikuvaa' tai 'pauhaavaa' tarkoittavasta sanasta *sonorus* (Lss 1975: s.v. *sonorus*). Suomenkielinen vastine on sopivasti *melutus* (HP4: 651). Loitsu muodostuu melu-sanasta ja tus-päätteestä, joka on melko tavallinen suomalainen päätte, muttei tämän sanan yhteydessä. Vaikka suomenkielinen loitsu ei suoranaisesti vastaa lähtökielestä vastinetta, se on melko selkeä ulkomuodoltaan, niin että lukija osaa tehdä päätelmiä loitsun vaikutuksesta. *Melutus* on joustokäännös ihan sen takia, että sana on 'pauhaava'-sanan synonyymi. *Melutus*-loitsu sopii tästä huolimatta hyvin sen tarkoitukseen ja se on myös äänteellisesti hyvä.

Esimerkki 39 b) käsittelee *quietus*-loitsua (HP4e: 131), joka palauttaa voimistetun äänen normaaliksi. *Quietus* muodostuu mitä todennäköisemmin englanninkielen sanasta *quiet* 'hiljaa, hiljainen' ja siihen liittyneestä us-päätteestä, vaikka latinassakin on samaa tarkoittava *quietus*-muoto. Kun vastaan tulee loitsu, jonka alkuperä voi tulla kahdesta eri kielestä, minun valintani kallistuu ensisijaisesti Rowlingin äidinkielen, englannin, puoleen ja vasta sen jälkeen latinaan. Suomenkielinen loitsu on vastaavasti *hiljutus* (HP4: 126). Loitsu muodostuu sanasta 'hiljaa', josta a-kirjaimet ovat korvattu utus-päätteellä, niin kuin loitsun pari *melutus*. *Hiljutus* on samoin kuin 43 a) (ks. luku 7.2.8) läpinäkyvä loitsu ymmärryksen kannalta, mutta se on, toisin kuin 43 a), suora käännös.

Esimerkissä 40 a) tutustutaan *stupefy*-loitsuun (HP4e: 145), joka on lähtöisin englanninkielisestä *stupefy*-sanasta, joka tarkoittaa suurin piirtein 'tehdä tajuttomaksi' (*The New Shorter OED N-Z* 1993: s.v. *stupefy*). Loitsu tekee vihollisen tajuttomaksi ja veltoksi punaisen valosuihkeen osuttua häneen. Suomenkielinen vastine on *tainnutu* (HP4:

140). Toisin kuin *estous* (ks. esimerkki 3, luku 7.1.1), *tainnutu*-loitsun vaikutukset eivät kulu pois ennen kuin palautusloitsu on langetettu tai langettaja kuolee (ks. HP6).

Tainnutu on tainnuttaa-sanan käskymuoto, joka on Harry Potter -teosten suomennoksissa melko tavallinen. Tämän lisäksi sanamuoto sopii erittäin hyvin lähtökieliseen sanamuotoon, joka on myöskin käskymuodossa. Tainnuttaa on 'tehdä tajuttomaksi' -sanaparin synonyymi, ja siksi *tainnutu* on joustokäännös. Silti tainnuttaa-sanan käskymuoto sopii soinnullisesti paremmin taikasanaksi kuin jokin muu synonyyminen sana.

Enervate (HP4e: 150), esimerkki 40 b), tulee englanninkielisestä sanasta *enervate*, joka tarkoittaa suurin piirtein 'riistää elinvoimaa' (*The New Shorter OED A-M* 1993: s.v. *enervate*). Ulkomuodosta huolimatta loitsu ei riistä keneltäkään elinvoimaa, vaan se herättää henkilön tainnutusloitsun aiheuttamasta tajuttomuudesta ja velttoudesta. Suomennos on vastaavasti *herpaannu* (HP4: 144), joka on, samoin kuin lähtökielinen versio, hieman outo sanavalinta tämän loitsun vaikutuksen kannalta. *Herpaannu* on kuten *tainnutu* käskymuodossa, mikä on tämän loitsun kannalta melko sopivaa ja arvattavaa. *Herpaannu* ei ole *enervate*-sanan synonyymi, mutta se antaa kuitenkin saman mielikuvan kuin lähtökielen sana, vaikkei kummankaan tarkoitus täsmää loitsun vaikutukseen. Tästä syystä loitsu on eräänlainen ajatusleikki sen vaikutuksen kannalta. Suomennos on ulkomuodoltaan joustokäännös, mutta vaikutuksen kannalta *herpaannu* on modulaatio, joka tarkoittaa sitä, että sanaa katsotaan toisesta näkökulmasta (Vinay & Darbelnet 1995: 36–37).

7.2.8 Muutosta aikaansaavat loitsut

Ne loitsut, jotka eivät mielestäni sovi edellä mainittuihin ryhmiin, olen sijoittanut tähän ja seuraavaan lukuun (ks. luku 7.2.9). Nämä loitsut saavat aikaan jonkinlaista fyysistä muutosta. Esimerkki fyysistä muutosta edustavasta loitsusta on *isonnous* (ks. esimerkki 46), joka suurentaa esineitä ja eläimiä.

(41) Alohomora	Alohomora
(42) Wingardium leviosa	Siipiirdium lentiusa

(43) Obliviate	Unhoituta
(44) Dissendium	Halkhios
(45) Colloportus	Umpioivius
(46) Engorgio	Isonnous
(47) Evanesco	Haihtuus
(48) Pack	Pakkuu
(49) Portus	Portus
(50) Scourgify	Kuuraannu
(51) Silencio	a) Vaietus b) Vaikenuos

Esimerkissä 41 tutustutaan *alohomora*-loitsuun (HP1e: 174; HP1: 176), joka on jäänyt suomenkielisessä *Harry Potter ja viisasten kivi* -kirjassa kääntämättä. *Alohomora*-loitsu muodostuu Havaijin aloha-sanasta, joka tarkoittaa sekä 'hei' että 'hyvästi', sekä latinan mora-sanasta, joka tarkoittaa 'estettä' (*The New Shorter OED A-M* 1993: s.v. *aloha*; Lss 1975: s.v. *mora*). Tiedon sain hp-lexicon.comin Harry Potter -sanakirjasta, jonka jälkeen hain sanat latinan ja englannin sanakirjoista tarkistaakseni niiden todenpitävyyden. Näiden kahden sanan fuusiosta tulee siis 'hyvästi este', joka ei oikeastaan kerro juuri mitään taikasanan käyttötarkoituksesta. *Alohomora*-loitsu avaa lukittuja ovia ja ikkunoita, mikäli niihin ei ole langetettu avaamisestoloitsua. *Alohomora*-loitsu on suora laina, mutta se ei häiritse lukijaa vierasperäisellä ulkomuodollaan, sillä näitä suoria lainoja on ainoastaan viisi viidessä ensimmäisessä Harry Potter -teoksessa.

Toinen tämän luokan loitsu, esimerkki 42, on *wingardium leviosa* (HP1e: 187), joka saa sulan leijumaan ilmassa. Tämän loitsun Tylypahkan oppilaat saavat ensimmäiseksi oppia professori Lipetitin ohjaamana. Tämä loitsu on hyvin vaikea oppia sen sisältämän ääntämistävän ja taikasauvanheilautuksen takia, kuten näistä esimerkeistä näkyy: ”’älkääpä sitten unohtako näpsäkkää ranneliikettä’ [...] ’Huiskis ja näpäys’ [...] (HP1: 188) ja ”’Sinä sanot sen väärin’ [...] Se pitää sanoa ’Siipi-iir-dium lenti-u-sa’, iir täytyy pitkittää oikein nätisti” (HP1: 189) (Hermione neuvoo Ronia) Loitsu koostuu englannin sanasta *wing* 'siipi', latinan sanasta *arduus*, joka runokielessä tarkoittaa 'korkealle kohoavaa', ja englanninkielisestä sanasta *levitate* 'leijua; levitoida' tai 'nostattaa ilmaan ja saada leijumaan paikallaan ilman tukea' (Lss 1975: s.v. *arduus*; *New English*

Dictionary and Thesaurus 2000: s.v. *levitate*). Lähtökielessä *arduus* on kadottanut uuskirjain-yhdistelmän ja saanut tilalle ium-päätteen ja *levitate* on saanut tate-osan tilalle osa-päätteen.

Suomenkielinen vastine on *siipiirdium lentiusa* (HP1: 188), joka muodostuu sanoista *siipi* ja *lentää*. Saadakseen loitsuun tämän huvittavan ja soinnullisen vaikutuksen, Kapari on lisännyt siipi-sanana jälkeen irdium-päätteen ja lentää-sana on kadottanut äkirjaimensa ja saanut tilalle iusa-päätteen. Suomensos muistuttaa lähtökielistä loitsua sanamuodoltaan, mutta siinä esiintyy kuitenkin joitakin poikkeavuuksia, kuten *arduu-sin* poisjätö suomennoksessa ja *leviosa*-sanana muutos lentää-sanaan. *Lentää* tarkoittaa liikkua ilmassa kun taas *levitoida* tarkoittaa leijumista paikallaan. Näiden poikkeamien johdosta käännös on joustokäännös.

Esimerkki 43, eli *oblivate* (HP2e: 326), muodostuu latinalaisesta sanasta *oblivio* 'unhottaa, jättää unohduksiin' (Lss 1975: s.v. *oblivio*). Loitsu poistaa uhrilta muistin, kuten tästä esimerkistä, jossa Ron kertoo loitsun vaikutuksesta, näkyy: ””Hän [professori Lockhart] menetti muistinsa [...] Hänellä ei ole aavistustakaan, kuka hän on, missä hän on tai keitä me [Harry ja Ron] ollaan.”” (HP2: 348). Rowling on poistanut *oblivate*-loitsusta toisen o:n latinan *oblivio*sta, jonka jälkeen hän on liittännyt siihen ate-päätteen, joka englannissa vastaa *aihetta muuttua*, kuten esimerkiksi *activate* 'aktivoida' (Merriam-Webster's Online Dictionary 2008: s.v. *-ate*).

Suomenkielinen vastine on nimeltään *unhoituta* (HP2: 326), joka sopii erittäin hyvin loitsun vaikutukseen ja lähtökielen tarkoitukseen. Loitsun äännemuoto on melko soinnullinen ja siinä on suomennoksille tyypillinen käskymuoto, joka myös tulee esiin lähtökielisen loitsun ulkomuodosta. Näiden seikkojen seurauksesta suomennos on suora käännös. *Unhoittaa* on myös vanha suomenkielinen sana, jota nykyisin käytetään enimmäkseen runokielessä, joka voisi ihan hyvin vastata latinamaista lähtökielistä taikasanaa.

Dissendium (HP3e: 211), esimerkki 44, avaa erään tietyn patsaan selkäkyttyrän, joka toimii salakäytävänä Tylyahon Hunajaherttua-nimiseen karkkikauppaan. *Dissendium*-loitsu muodostuu latinankielisestä sanasta *discedo* 'jakaantua' (Lss 1975: s.v. *discedo*).

Sanavalinta on melko nerokas, sillä patsaan kyttyrä liukuu yksinkertaisesti syrjään paljastaen salakäytävän sisäänkäynnin. Suomennoksen versio on *halkhios* (HP3: 205), joka muodostuu sanasta *halki*, johon on lisätty kiinnostava h-kirjain k:n jälkeen ja soinnukas os-pääte i:n perään. Nämä lisäykset tekevät loitsusta kiinnostavan ja oudolla tavalla soinnullisen, vaikka k:n ja h:n yhdistelmä kuulostaa sinänsä aika karkealta. Suomenkielisestä loitsusta ei oikeastaan pystytä päättelemään sen vaikutusta pelkän sanamuodon avulla, sillä *halki* ei välttämättä heti yhdistetä jakautuvaan oviaukkoon, vaan rosoiseen reunaan tai puoliskoon. Loitsu on joustokäännös, koska sanat eivät ole toistensa vastineita.

Esimerkki 45 on *colloportus*-loitsu (HP5e: 695), joka sulkee ovia ”merkillisesti maiskahtaen” (HP5: 951). Loitsu muodostuu ranskan *coller*-sanasta ’liimata kiinni’ ja italian *porta*-sanasta ’ovi’ (*Ranska-suomi opiskelusanakirja* 1993: s.v. *coller*; *Gummeruksen suomi–italia–suomi -sanakirja* 2000: s.v. *porta*), eli yhdistettynä ’liimaa kiinni ovi’. Loitsun ranskalaisen osan er on muuttunut o:ksi soinnullisista syistä. Suomennoksen vastine on *umpiovius* (HP5: 951), joka muodostuu sanoista *umpi* ja *ovi* sekä latinamaisesta us-päätteestä. Ulkomuodoltaan suomennos sopii erittäin hyvin loitsun vaikutukseen ovien sulkemisen ja lukitsemisen kannalta, mutta se on kuitenkin joustokäännös *collo*-sanana vuoksi. *Umpiovius* on ulkomuodoltaan helposti ymmärrettävä ja soinnullisesti aika hyvä.

Engorgio (HP4e: 236), esimerkki 46, paisuttaa tai kasvattaa oikeastaan mitä tahansa. Loitsu tulee alun perin englanninkielisestä sanasta *gorge*, joka tarkoittaa ’ahmia’ (*Suomi-englanti-suomi -sanakirja* 2003: s.v. *gorge*). Sanaa voidaan helposti laittaa uuteen *ahmia liikaa, kunnes lihavoituu* -muotoon. *Gorge*-sanaan on myös liitetty en-prefiksi joka tarkoittaa englanninkielessä *synnyttää jotakin* (*New English Dictionary and Thesaurus* 2000: s.v. *en-*), tässä tapauksessa ahmintaa ja latinamainen io-pääte on korvanut *gorge*-sanana e-kirjaimen.

Suomenkielinen vastine *isonnous* (HP3: 226) muistuttaa hieman lähtökielistä loitsua, ja se on mielestäni melkein parempi vaihtoehto loitsun vaikutuksen kannalta kuin lähtökielinen vastine. Tämä johtuu siitä, että iso-sanaa yhdistetään enemmän kasvamiseen kuin mitä ahmiminen tekee. Loitsu rakentuu *isonna*-sanasta, johon Kapari on liittänyt

ous-päätteen a:n tilalle. Suomennoksen ulkomuodosta pystyy aika hyvin päättelemään loitsun vaikutuksen. Loitsu kuulostaa myös hyvin soinnulliselta ja hieman synkältä loitsussa olevien kolmen takavokaalin johdosta (o ja u), joilla on yliote loitsun ainoasta etuvokaalista, i:stä. Isonna ei vastaa lähtökielen engorge-sanaa, joten se on joustokäännös.

Evanesco (HP5e: 211), esimerkki 47, haihduttaa pois liemiä tai saa esineitä katoamaan pois näkyvistä. Loitsu tulee alun perin latinan sanasta *evanesco*, joka tarkoittaa juuri 'haihtua' (Lss 1975: s.v. *evanesco*). Suomennoksen *haihtuus* (HP5: 287) perustuu *haihtua*-sanana muokkauksesta. Viimeinen a-kirjain on hävinnyt sanasta ja tilalle on tullut us-pääte äänteellisen sointuvuuden vuoksi. Loitsu on ulkomuodoltaan erittäin selkeä ja sopii vastaavuuden kannalta täysin lähtökieliseen sanan tarkoitukseen, joka tekee suomennoksesta suoran käännöksen.

Pack (HP5e: 53), esimerkki 48, tulee epäilemättä englanninkielisestä käskymuodossa olevasta *pack*-sanasta, suomeksi 'pakkaa'. Kuten sanasta voi päätellä, loitsu pakkaa matkalaukun, tai tässä tapauksessa matka-arkun, niin kuin tästä esimerkistä käy ilmi: ”Tonks [aurori, taikamaailman poliisi] lausui pyyhkäisten sauvallaan pitkän kaaren lattian yllä. Kirjat, vaatteet [...] liisivät ilman halki ja asettuivat [...] arkkuun.” (HP5: 69). Loitsu voi joko pakata laukun siististi, jopa laittaa sukat rullalle, tai heittää kaikki tavarat sikin sokin matkalaukkuun. Loitsun vaikutus riippuu täysin velhon tai noidan taikasauvan liikkeestä. Suomennos on vastaavasti *pakkuu* (HP5: 69), joka muodostuu pakata-sanan käskymuodon, *pakkaa*, muunnoksesta. Siinä viimeiset a-kirjaimet ovat muuttuneet u-kirjaimiksi. Loitsu on suora käännös, sillä sanat ovat toistensa suorat vastineet.

Portus (HP5e: 722; HP5: 987), esimerkki 49, muuttaa minkä tahansa esineen porttiavaimeksi, eli sen avulla velho tai noita voi matkustaa paikasta toiseen tarttumalla siihen johonkin tiettyyn aikaan. Loitsu muodostuu italian sanasta *porta*, joka tarkoittaa 'ovea' (*Gummeruksen suomi–italia–suomi -sanakirja* 2000: s.v. *porta*). Sanallisesti loitsu ei oikein vastaa sen vaikutusta, sillä porttiavain ei ole varsinaisesti mikään ovi, vaan eräänlainen lentävä ihmismagneetti (porttiavainta koskettava sormi ei pääse irti sen otteesta ennen kuin saavutaan kohteeseen). Loitsua lausuttaessa seuraavat asiat tapahtuvat valitulle esineelle: ”Pää [kultainen velhopää erästä patsaasta] hehkui sinisenä

ja tärisi ja kalisi tovin puulattialla ja asettui sitten taas liikkumattomaksi.” (HP5: 987). Suomenkielinen vastine on myöskin *portus*, ja siitä syystä se on suora laina.

Esimerkissä 50 tutustutaan loitsuun nimeltä *scourgify* (HP5e: 52). Loitsu muodostuu englanninkielisestä sanasta *scour*, joka tarkoittaa ’kuurata’. Sanaan on lisätty gi-kirjainyhdistelmä ja fy-päätteen, joka englanninkielessä tarkoittaa ’tehdä’ (*clarify* = tehdä selvemmäksi, selventää) (*New English Dictionary and Thesaurus* 2000: s.v. *-fy*). Loitsua voi käyttää kahdella tavalla, joista ensimmäinen saa lian katoamaan, jos sen tekee oikein ja toinen toimii kirouksena eli suu pestään puhtaaksi: ”Kalkaroksen suusta alkoi [...] purskuta vaaleanpunaisia saippuakuplia.” (HP5: 780). Suomenkielinen vastine on *kuuraannu* (HP5: 70), joka onkin lähtösanan suora vastine, *scour* = *kuurata*, joten suomennos on suora käänös. Sanamuoto on niin selkeä, että jokainen lukija osaa päätellä mikä loitsun tarkoitus on.

Esimerkillä 51, eli *silenciolla* (HP5e: 333), on suomennoksessa kaksi vastinetta. *Silencio* rakentuu englanninkielisestä sanasta *silence*, joka käskymuodossa tarkoittaa ’hiljaa’. *Silence*-sanan viimeinen e-kirjain on pudonnut pois ja saanut tilalleen io-päätteen. Loitsu mykistää sen eläimen tai velhon/noidan, jota loitsunlangettaja on osoittanut taikasauvallaan. Loitsua käytetään, jotta velho tai noita ei pystyisi kiroamaan langettajaa tai suojaamaan itseään, mutta tämä loitsu ei ole täysin luotettava, sillä loitsuja voidaan langettaa äänettäkin. Näistä äänettömistä loitsuista voi lukea enemmän kuudennesta *Harry Potter ja puoliverinen prinssi* -teoksesta.

Suomennoksessa loitsu on jaettu kahteen eri loitsuun, joista ensimmäinen, esimerkki 51a), on *vaietus* (HP5: 455). Tämä loitsu on tarkoitettu ainoastaan eläinten mykistämiseksi. 51 a) -loitsu muodostuu *vaientaa*-sanan muunnelmasta, josta n on pudonnut pois ja a-loput on korvattu latinamaisella us-päätteellä. Loitsun ulkomuodosta päätellen lukija pystyy melko tarkasti päättelemään loitsun vaikutuksen, vaikkei tiedäkään sen vaikuttavan pelkästään eläimiin.

51 b) -loitsu on vastaavasti *vaikenuos* (HP5: 955), joka taas mykistää velhoja/noitia. *Vaikenuos* muodostuu *vaikene*-sanan muunnelmasta, josta viimeinen e on pudonnut pois ja jonka tilalle on tullut uos-päätte. Tämäkin loitsu on ulkomuodoltaan selkeä ja

helposti ymmärrettävä. Kapari on käyttänyt molempiin loitsuihin joustokäännöstä, sillä *vaientaa* ja *vaikene* ovat *hiljaa*-sanana synonyymeja.

7.2.9 Muut loitsut

Tässä luvussa esitetyt loitsut eivät sovi mihinkään edellä mainituista ryhmistä, jonka vuoksi sijoitan ne täysin oman ryhmäänsä. Ensimmäistä näistä loitsuista ei oikeastaan voida edes kutsua loitsuksi, sillä se on eräänlainen valeloitsu.

(52) Peskipiksi pesternomi	Kiusihengi kiusannemi
(53) Impervius	Tarttumatum
(54) Morsmordre	Kalmokalvaus

Esimerkissä 52 tutustutaan valeloitsuun nimeltä *peskipiksi pesternomi* (HP2e: 113), jota epäpätevä professori Lockhart yrittää käyttää *Cornwallilaisiin ilkiöihin*, eräänlaisiin pieniin, sinisiin kiusanhenkiin, kuitenkin ilman vaikutusta. Loitsun vaikutus näkyy tästä: ”Sanoilla ei ollut kerrassaan mitään vaikutusta. Yksi ilkiö nappasi Lockhartin taikasauvan ja nakkasi senkin ikkunasta ulos” (HP2: 115). Valeloitsu rakentuu englanninkielisistä sanoista *pesky* ’ärsyttävä’, *pixie* ’englantilaiseen mytologiaan kuuluva olento, jonka lähin suomenkielinen vastine on ’menninkäinen’, *pester* ’kiusata’ (*The New Shorter OED N-Z* 1993: s.v. *pesky*, *pester*; *Suomi–englanti–suomi-sanakirja* 2003: s.v. *pixie*), *no* ’ei’ ja *me* ’minä; minua’. Sanasanaisesti käännettynä sanat tarkoittavat ’ärsyttävä menninkäinen, kiusaa ei minua’. Tämän lähtökielisen loitsun koko idea on se, että loitsu kirjoitetaan niin kuin se lausutaan ’*pesky pixie pester no me*’ [peski piksi pester no mi]. Tämä menetelmä tekee loitsun ulkoasusta hauskan.

Suomenkielinen vastine on *kiusihengi kiusannemi* (HP2: 115), joka muodostuu *kiusanhenki* ja *kiusata* -sanojen muokkauksesta, jotta loitsusta tulisi mahdollisimman musiikallinen. Loitsu muistuttaa käännös menetelmältään *naurretavuus*-loitsua (ks. esimerkiksi 17, luku 7.2.1), jossa sanat kirjoitetaan tahallisesti väärin. Tässä loitsussa kiusanhengen an on vaihdettu i-kirjaimen ja henki-sanana nk-kirjainyhdistelmä on muuttunut ng:ksi ja kiusata-sana on pudottanut ta-lopun ja saanut tilalleen nnemi-päätteen. Itse

loitsu on melko helppo ymmärtää, mutta vain kiusata-sana vastaa lähtökielisen loitsun *pester*-sanaa, muut eivät sitä tee. Vaikka loitsu ei ulkomuodoltaan vastaa lähtökielistä versiota, alkuosa antaa kuitenkin kontekstissaan hyväksyttävän tulkinnan, sillä menninkäiset ovat kiusanhenkiä, mutta loppuosa ei anna tyydyttävää tulkintaa loitsun tarkoituksesta. Kaikesta tästä päätellen loitsu on joustokäännös.

Esimerkissä 53 tutustutaan loitsuun nimeltä *impervius* (HP3: 192), joka esimerkiksi silmälaseja napauttamalla saavat ne hylkimään vettä. Sana tulee latinankielisestä *impervius*-sanasta, joka tarkoittaa suunnilleen 'mahdoton kulkea' tai sanonnasta *lapis ignibus impervius* 'tulenkestävä' (Lss 1975: s.v. *impervius*), joka on kestävä-osalta järkevämpi vaihtoehto loitsulle. Sanapari 'mahdoton kulkea' ei oikein sovi loitsun tarkoitukseen. Suomennoksen *tarttumatum* (HP3: 187) onkin jotenkin parempi vaihtoehto vaikkei lukija välttämättä tiedä, mikä ei pääse tarttumaan. *Tarttumatum*-loitsu muodostuu tarttumaton-sanan muunnoksesta, josta on-kirjainyhdistelmä on saanut um-päätteen. Tämä muokkaus soinnullistaa loitsua mukavasti toistuvien t-, a- ja m-kirjainten myötä. Loitsusanojen vastineiden poikkeavuus tekee suomennoksesta joustokäännöksen.

Morsmordre-loitsu (HP4e: 144), esimerkki 54, muodostaa pienistä tähdistä smaragdinvihreän pääkallon, jonka suusta roikkuu käärme kielenä (HP4: 138–139). Tämä loitsu on Voldemortin, pahan pimeän velhon, merkki kun hänellä vielä oli voimat tallella. Loitsu muodostuu latinankielen sanoista *mors* 'kuolema' ja *mordeo* 'purra' (Lss 1975: s.v. *mors*, *mordeo*), ja sen tarkoitus on ilmoittaa jonkun tulleen tapetuksi siinä missä merkki leijuu. *Morsmordre*-loitsua on vain hieman muokattu, koska r on lisätty d: ja e:n väliin ja koska o on poistettu sanan lopusta. Loitsun ulkomuodosta voidaan melkein päätellä ketkä käyttävät tätä loitsua, sillä Voldemortin kannattajia kutsutaan kuolon-syöjiksi (englanniksi *Death Eater*).

Suomennoksessa loitsu on *kalmokalvaus* (HP4: 138), joka rakentuu sanoista *kalmo* ja *kalvaus*. Loitsu ei ulkomuodoltaan kerro mitään sen vaikutuksesta, joten lukija ei pysty päättelemään loitsun vaikutusta pelkän ulkomuodon perusteella. Loitsu on joustokäännös, mutta sillä on kuitenkin melkein sama merkitys kuin lähtökielen alkusanoillakin. *Kalmo*-sana tarkoittaa kuollutta ruumista ja *kalvata* onkin vastaavasti synonyymi naker-taa-sanalle (*Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja* 2004: s.v. *kalmo*, *kalvata*),

mikä on periaatteessa sama kuin *purra*. *Morsmordre* olisi suoraan käännettynä ’kuolemanparenta’, josta ei ole kovinkaan pitkä matka kuolonsyöjiin.

7.3 Loitsujen alkuperät ja käänösmenetelmät

Tutkimassani viidessä ensimmäisessä kirjassa esiintyy taulukko 1:n mukaan jopa 30 loitsua, jotka ovat peräisin latinasta. Tämä ei ole sinänsä mikään suuri yllätys, sillä yleensä uskotaan latinan olevan ”virallinen” loitsukieli. Se, mikä tässä on yllättävää, on englanninkielisten loitsujen suuri osuus, kun niitä verrataan kahden kielen fuusioihin.

Taulukko 1. Lähtökielisten loitsujen alkuperäkielet.

Kielten alkuperät	Lukumäärä	%-osuus
Latinasta	30	50
Englannista	19	32
Italiasta	2	3
Kahden kielen fuusios- ta	9	15
Yhteensä	60	100

Kapari on käyttänyt eniten joustokäännöstä loitsujen käänösprosessissa, joka näkyy taulukossa 2. Tämä johtuu siitä, että sananmukaiset käännökset eivät ehkä kuulosta hyviltä tai edes sulavilta sellaisinaan. Seassa esiintyy myös suoria lainoja eksoottisen sävyn aikaansaamiseksi, mikä ei ollenkaan häiritse lukijaa, kunhan niitä ei ole liikaa. Toiseksi suurin osa loitsuista (39,3 %) on suoria käännöksiä, mikä ei tunnu ollenkaan yllättävältä.

Taulukko 2 Kaparin käyttämät käänösmenetelmät.

Käännösmenetelmä	Lukumäärä	%-osuus
Suora käännös	24	39,3
Suora laina	5	8,2
Joustokäännös	30	49,2
Modulaatio	2	3,3
Yhteensä	61	100

Tutkimani taikasanojen käännoksissä Harry Potter -teoksissa esiintyi joustokäännoksiä 49,2 % ja suoria käännoksiä oli 39,3 %, eli nämä käännoismenetelmät ovat tavallisimmat. Tutkimuksesta selvisi, että suurin osa loitsuista oli peräisin latinasta, vaikka sieltä löytyi myös vaikutteita englannista ja kahden kielen fuusioista, kuten latinasta ja englannista (*locomotor trunk*, *mobilierbus*, *mobilicorpus*, *wingardium leviosa*), ranskasta ja italialasta (*colloportus*), latinasta ja ranskasta (*serpensortia*), Havaijin kielestä ja latinasta (*alohomora*) sekä englannista ja ranskasta (*waddiwasi*). Nämä sijoittuivat tilastossa toiseksi ja kolmanneksi.

Taikasanojen ulkomuotojen perusteella lukija pystyy useimmiten arvaamaan loitsujen tarkoituksen tai toimivuuden, johon lähtökielen teoksia lukevat eivät kykene. Tässä suhteessa Kapari on loistava kääntäjä, joka osaa käyttää mielikuvitusta keksiäkseen suomalaisille lukijoille sopivia loitsuja, joista löytyy myös huumoria. Kaparin keksimät humoristiset loitsut, taikamaailman sanat, ihmisnimet sekä monet muut asiat tekevät kirjoista kiinnostavia ja humoristisia. Yllättävän moni taikasana oli joustokäännoismuodossa ja suurin osa taikasanoista sointui äänteellisesti erittäin hyvin.

Lähtökieliset taikasanat vaikuttivat ensi näkemältä vaikeilta kääntää, mutta sanakirjan avulla huomasi, ettei tehtävä ollutkaan ihan mahdoton. Kapari oli kaikissa kääntämissään taikasanoissa kääntänyt sanat suoraan ja muokannut niitä sulavimmiksi, niin kuin hän kertoi Tammen Harry Potter -internetsivulla (ks. luku 2.6). Kaparin suomentamat taikasanat täsmäsivät aika usein lähtökielisten taikasanojen kanssa, mutta joustokäännoisloitsujen määrän suuruus viittaa poikkeaviin ratkaisuihin. Muutama suomennettu loitsu täsmäsi vastaavaan lähtökieliseen loitsuun ainakin kuvaannollisesti, joskaan ei kirjaimellisesti. Useimmat suomennetut taikasanat olivat läpinäkyviä, eli niiden tarkoituksesta pystyi tekemään johtopäätöksiä. Muutama taikasana oli sellainen ettei tarkoitusperä ollut selvä, vaan se selvisi vasta selittävän tekstin yhteydessä. Harry Potter -kirjat on kirjoitettu pääasiassa lapsille ja nuorille. Heidän jälkeensä vasta aikuisille. Juuri tämän vuoksi on hyvä, että Jaana Kapari on tehnyt omia muunnelmia näistä latinaan perustuvista, muokatuista englanninkielisistä taikasanoista. Koska niin monet Harry Potter -kirjojen lukijat ovat ali-ikäisiä, on tärkeää että hekin ymmärtävät esimer-

kiksi taikasanvoja tai tärkeiden henkilöiden hauskoja ja usein luonnetta kuvaavia nimiä. Tässä Kapari on tehnyt loistavaa työtä kaikissa teosten eri osapuolissa.

Kapari on myös käyttänyt erilaisia latinamaisia päätteitä suomenkielisissä taikasanjoissa, jotta latinankieli tulisi paremmin esiin. Latinassa esiintyy, kuten olen aiemmin todennut luvussa 2.6, viisi pääpäättettä. Ne ovat us, er, um, or ja a. Näiden lisäksi nämä pääpäätteet taipuvat eri yhteyksissä toisiin päätteisiin. Kapari on käyttänyt kaikkia edellä mainittuja pääpäätteitä, paitsi er-päättettä. Sen lisäksi hän on myös hyödyntänyt muita latinamaisia päätteitä, kuten os-, is-, es- ja monikon i-päätteitä. Tässä vaiheessa täytyy myös ottaa huomioon ne taikasanat, joilla on luonnostaan ”latinamaisia” päätteitä ihan suomenkielessä. Näitä en laske latinamaisiksi päätteiksi, sillä sellaisia ne eivät ole.

Eniten Kapari on käyttänyt us-päättettä suomennetuissa loitsuissaan. Esimerkkejä näistä loitsuista ovat *halkinaurus*, *naurretavuus* ja *vaikenous*. Esimerkkejä um-päätteisistä loitsuista ovat *varjelum* ja *näkyvillium*. Or-päätteisiä sekä a-päätteisiä loitsuja esiintyy vain kaksi kappaletta per pääte. Ne ovat *liikkumitor* kuolitus ja arkku sekä *tarantallegra* ja *siipiirdium lentiusa* -loitsun *lentiusa*-osa. Kaparin käyttämät muut latinamaiset päätteet ovat os, is, es ja i, jotka löytyvät taikasanjoista *loimuos*, *valois*, *lopeti loitsuimes* -loitsun *loitsuimes*-osa ja *pimi*. Latinamaiset päätteet antavat loitsuille enemmän sulaavuutta ja eksoottisuutta.

Jatkotutkimukseksi voisi sisällyttää myös kahden viimeisten Harry Potter -teoksien taikasanat. Koska Harry Potter -teoksista löytyy muutakin kuin vain taikasanvoja, esimerkiksi erilaisia taikaesineitä, niistäkin voisi tehdä tutkimuksen. Minuakin kiinnostava aihe voisi hyvinkin olla nimientutkimus, josta analysoidaan nimien merkitystä kirjoissa olevien vihjausten avulla. Hyvä esimerkki tästä on Sirius Musta, jonka nimen ulkomuodosta voi päätellä melko paljon kyseisen henkilön ulkonäöstä ja luonteesta.

Aineistolähteet:

Rowling, J. K. (2000). *Harry Potter and the Chamber of Secrets*. London: Bloomsbury Publishing Plc.

Rowling, J. K. (2000). *Harry Potter and the Goblet of Fire*. London: Bloomsbury Publishing Plc.

Rowling, J. K. (2001). *Harry Potter ja liekehtivä pikari*. 2. painos. (*Harry Potter and the Goblet of Fire*, käänttänyt Jaana Kapari). Helsinki: Tammi.

Rowling, J. K. (2001). *Harry Potter ja viisasten kivi*. 15. painos. (*Harry Potter and the Philosopher's Stone*, käänttänyt Jaana Kapari). Helsinki: Tammi.

Rowling, J. K. (2002). *Harry Potter ja Azkabanin vanki*. 10. painos. (*Harry Potter and the Prisoner of Azkaban*, käänttänyt Jaana Kapari). Helsinki: Tammi.

Rowling, J. K. (2002). *Harry Potter ja salaisuuksien kammio*. 12. painos. (*Harry Potter and the Chamber of Secrets*, käänttänyt Jaana Kapari). Helsinki: Tammi.

Rowling, J. K. (2003). *Harry Potter and the Order of the Phoenix*. London: Bloomsbury Publishing Plc.

Rowling, J. K. (2004). *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. London: Bloomsbury Publishing Plc.

Rowling, J. K. (2004). *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban*. London: Bloomsbury Publishing Plc.

Rowling, J.K. (2004). *Harry Potter ja Feeniksin kilta*. (*Harry Potter and the Order of The Phoenix*, käänttänyt Jaana Kapari). Helsinki: Tammi.

Muut lähteet:

Adams, Richard (1987). *Ruohometsän kansa*. 3. p. (*Watership Down*, käänttänyt Kertti Juva). Porvoo: WSOY.

Aisopos (1985). *Aisopoksen satuja*. 2. P. Käänttänyt Werner Anttila. Hämeenlinna: Karisto.

Alcott, Louisa M. (2000). *Pikku naisia*. (*Little Women*, käänttänyt Tuula-Liina Varis). Porvoo: WSOY.

Arponen, Maija (2003). Marion Zimmer Bradley. Teoksessa: *Ulkomaisia fantasiakirjailijoita*, 41–45. Toim. Vesa Sisättö. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

- Bradley, Marion Zimmer (1986). *Avalonin usvat. (The Mists of Avalon, kääntänyt Paula Herranen)*. Porvoo: WSOY.
- Bradley, Marion Zimmer (2003). *Avalonin metsät. (The Forest House, kääntänyt Osmo Saarinen)*. Helsinki: Gummerus.
- Carroll, Lewis (2000). *Liisa ihmemaassa. uusi p. (Alice in Wonderland, kääntänyt Tuomas Nevanlinna)*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Catford, J. C. (1974). *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics*. Fourth impression. London: Oxford University Press.
- Death, Sarah (2002). *Dunkare, Klonken och den gyllene Kvicken: translating the Harry Potter phenomenon into Swedish*. Lainattu 30.10.2007: <http://www.swedishbookreview.com/old/2002s-gedin.html>
- Defoe, Daniel (2000). *Robinson Crusoe. 2. p. (Robinson Crusoe, kääntänyt Juhani Lindholm)*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Eddings, David (1996a). *Eleniumin taru 1: Timanttivaltaistuini. (The Diamond Throne: Book One of the Elenium, kääntänyt Pasi Punonen)*. Hämeenlinna: Karisto.
- Eddings, David (1996b). *Eleniumin taru 3: Safiiriruusu. (The Sapphire rose: Book Three of the Elenium, kääntänyt Pasi Punonen)*. Hämeenlinna: Karisto.
- Eddings, David (1997). *Tamulin taru 1: Tulikupolit. (Domes of Fire: Book One of the Tamuli, kääntänyt Pasi Punonen)*. Hämeenlinna: Karisto.
- Eddings, David (2000a). *Eleniumin taru 2: Rubiiniritari. 2 p. (The Ruby Knight: Book Two of the Elenium, kääntänyt Pasi Punonen)*. Hämeenlinna: Karisto.
- Eddings, David (2000b). *Tamulin taru 2: Hohtavaiset. (The Shining ones: Book Two of the Tamuli, kääntänyt Pasi Punonen)*. Hämeenlinna: Karisto.
- Eddings, David (2000c). *Tamulin taru 3: Salattu kaupunki. (The Hidden City: Book Three of the Tamuli, kääntänyt Pasi Punonen)*. Hämeenlinna: Karisto.
- Ekholm, Steven (2000). *En guide till fantasy*. Järfälla: Natur och kultur.
- Englanti–Suomi Suursanakirja* (2000). Kahdestoista painos. Toim. Raija Hurme, Maritta Pesonen & Olli Syväoja. Juva: WSOY.
- Feeniksen killan odotus* (2004). Lainattu 30.10.2007: <http://www.harrypotter.fi/asp/empty.asp?P=5851&VID=default&SID=447368030463598&S=0&C=20330>
- Foss, Michael (1997). *Kung Arthur och riddarna av runda bordet. (The World of Camelot, kääntänyt Sven Christer Swahn)*. Stockholm: Klassikerförlaget.

- Gummeruksen suomi–italia–suomi -sanakirja* (2000). Toinen painos. Toim. Rolf Klemmt, Manycon oy & Liisa Kärkkäinen. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.
- Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja* (2004). 3 painos. Toim. Timo Nurmi. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hallberg, Kristin (1998). Reflektioner kring den barnlitterära texten. Teoksessa *Läs mig sluka mig! En bok om barnböcker*, 9–15. Toim. Kristin Hallberg. Stockholm: Natur och Kultur.
- The Harry Potter Lexicon (2007). *Encyclopedia of Spells*. Toim. Michele L. Worley. Lainattu 29.1.2008: <http://www.hp-lexicon.org/magic/spells/spells.html>
- Helsing, Lennart (1999). *Tankar om barnlitteraturen*. Ny utgåva. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Hobb, Robin (2000a). *Kuninkaan salamurhaaja: Näkijän taru 2*. Nidotun laitoksen ensimmäinen painos. (*The Farseer: Royal Assassin*, käänttänyt Sauli Santikko). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Hobb, Robin (2000b). *Salamurhaajan oppipoika: Näkijän taru 1*. Nidotun laitoksen ensimmäinen painos. (*The Farseer: Assassin's Apprentice*, käänttänyt Sauli Santikko). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Hobb, Robin (2000c). *Salamurhaajan taival: Näkijän taru 3*. Nidotun laitoksen ensimmäinen painos. (*The Farseer: Assassin's Quest*, käänttänyt Sauli Santikko). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Holmberg, John-Henri (1995). *Fantasy: Fantasy litteraturens historia, motiv och författare*. Viken: Replik.
- Hylander, Tore (1988). *Blommor och träd vid Medelhavet*. Tredje upplagan. Stockholm: Bonniers Fakta Bokförlag AB.
- Härkönen, Anna-Leena (2002). *Häräntappoase*. 2. p. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Ingo, Rune (1990). *Lähtökielestä kohdekieleen: johdatusta käänntieteteeseen*. Juva: WSOY.
- The International BIGGLES Association (2007). *Captain W. E. Johns – Finland*. Lainattu 23.1.2008: <http://www.biggles.nl/en/finland.html>
- Jacobsson, Anders & Sören Olsson (1992). *Bertin päiväkirja. (Berts dagbok)*, käänttänyt Tuula Pölsä). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Jaques, Brian (1998). *Soturi Matiaksen miekka: Redwallin taru 1. (Redwall)*, käänttänyt Mika Kivimäki). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

- JK ROWLING at the Edinburgh Book Festival* (2004). Lainattu 20.03.2008: http://www.jkrowling.com/textonly/en/news_view.cfm?id=80
- J.K. Rowling: Harry Potter ja minä.* (2004). Ohj. Nicky Pattison. (*J.K. Rowling Harry Potter and I*, kääntäjä Pirjo Aaltonen) Lähetetty 14.08.2004 Yle TV1.
- J.K. Rowling. *Spell definitions.* Lainattu 30.10.2007: http://www.jkrowling.com/textonly/en/extrastuff_view.cfm?id=24
- J. K. Rowlings magiska år* (2007). Ohj. James Runcie. (*J. K. Rowling, A Year of the Life* (ITV), kääntänyt Henrik Persson. Lähetetty 31.1.2008 TV 4.
- Johns, W.E. (1990). *Biggles autiomaassa.* 2. p. (*Biggles Sweeps the Desert*, kääntänyt Vilho Hokkanen). Helsinki: Tammi.
- Kapari, Jaana (2007). Re: Pieni käännökseen liittyvä kysely Graduun. Sähköpostiviesti Nina Karlströmille 4.12.2007.
- Kapari-Jatta, Jaana (2008). *Pollomuhku ja Posityyhtynen.* Helsinki: Tammi.
- Karisto (2008). *Tad Williams.* Lainattu 23.1.2008: <http://www.karisto.fi/portal/suomi/kustannusliike/kirjailijat/?action=kirjailija&aid=280>
- Keene, Carolyn (1988). *Neiti Etsivä ja kadonnut testamentti.* 4. p. (*The Nancy Drew Mysteries: The Secret of the Old Clock*, kääntänyt Leena Uoti). Helsinki: Tammi.
- Kirjastot.fi-toimitus (2007a). *Haluaisin tietää montako Bert-kirjasarjan kirjaa on ja Voiko niitä lainata kirjastosta ja minkä nimisiä ne ovat? Kiitos etukäteen.* Lainattu 23.1.2008: <http://www.kirjastot.fi/fi-FI/tietopalvelu/kysymys.aspx?questionID=0776b189-9e74-4925-8695-e387fcc637ad>
- Kirjastot.fi-toimitus (2007b). *Kuinka monta Neiti Etsivä kirjaa on kirjoitettu ja kuinka moni niistä on käännetty suomeksi?.* Lainattu 23.1.2008: <http://www.kirjastot.fi/fi-FI/tietopalvelu/kysymys.aspx?questionID=b49b2a80-4010-4b24-a3e7-b0f53572f63>
- Kirjastot.fi-toimitus (2007c). *Paljon Sweet Valley High kirjaa on tehty?.* Lainattu 23.1. 2008: <http://www.kirjastot.fi/fi-FI/tietopalvelu/kysymys.aspx?questionID=e249b588-2287-4cdb-865e-0739baca3fe8>
- Klingberg, Göte (1986). *Children's Fiction in the Hands of the Translators.* Malmö: CWK Gleerup.
- Latin Dictionary Latin-English English-Latin* (1991). Toim. S.C. Woodhouse. London: Routledge.
- Latinsk-svensk ordbok* (1982). 2. upplagan. Toim. Axel W. Ahlberg, Nils Lundqvist & Gunnar Sörbom. Nakka: Esselte Studium.

- Lewis, C. S. (2005). *Narnian tarinat: Velho ja leijona. (The Lion, the Witch and the Wardrobe, kääntänyt Kyllikki Hämäläinen)*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Lindberger, Örjan (1998). Barnböcker och vuxenlitteratur. Teoksessa *Läs mig sluka mig! En bok om barnböcker*, 19–32. Toim. Kristin Hallberg. Stockholm: Natur och Kultur.
- Lss = *Latinalais-suomalainen sanakirja* (1975). 5. painos. Toim. Adolf V. Streng. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Marshall, Margaret R. (1988). *An Introduction to the World of Children's Books*. 2nd ed. Aldershot: Gower Publishing Company.
- Merriam-Webster's Online Dictionary (2008). -ate. Lainattu 11.2.2008:
<http://www.merriam-webster.com/dictionary>
- Miettinen, Esko (2004). *Velhot, örkit, sankarit: johdatus fantasian maailmaan*. Helsinki: Kirjapaja.
- Millard, A. R. (2007). *Mesopotamia*. Lainattu 16.1.2008:
http://encarta.msn.com/encyclopedia_761559228/Mesopotamia.html
- Milne, A. A. (1991). *Nalle Puh*. Viidestoista painos. (*Winnie-the-Pooh*, kääntänyt Anna Talaskivi). Porvoo: WSOY.
- Mitchell, Emily (1993). Peter Rabbit's Ageless Romp. Time 10, sivutietoja ei ole.
- Montgomery, L. M. (1992). *Annan nuoruusvuodet*. 16. p. (*Anne of Green Gables*, kääntänyt Hilja Vesala). Juva: WSOY.
- Mytologian sanakirja* (2000). Toim. Juha Honkala. Juva: WSOY.
- Nettervik, Ingrid (1994). *I barnbokens värld*. Malmö: Gleerups förlag.
- New English Dictionary and Thesaurus* (2000). New Lanark: Geddes & Grosset.
- The New Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles Volume 1 A-M* (1993). Toim. Lesley Brown. New York: Oxford University Press.
- The New Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles Volume 2 N-Z* (1993). Toim. Lesley Brown. New York: Oxford University Press.
- Nikolajeva, Maria (1998). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nivanka, Eevi & Soili Sutinen (2005). *Chez Marianne 1: ranskaa aikuisille*. 2. p. Helsinki: Finnlectura
- Origins: An etymological dictionary of Modern English* (1991). 3rd ed. Toim. Eric Partridge. London: Routledge.

- Otava (2008). *Brian Jacques*. Lainattu 23.1.2008: http://www.otava.fi/kirjailijat/ulkomaiset/j-l/jacques_brian/fi_FI/suomennetut_teokset
- Pascal, Francine (1998). *Tuplarakkautta*. 4. p. (*Double Love*, kääntänyt Inka Parpola). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Pekkanen, Tuomo (1981). *Ars Grammatica: Latinan kielioppi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Perinteisiä satuja: Grimmin veljekset ja H. C. Andersen* (1989). (*The Best Fairy Tales of the Brothers Grimm and Hans Andersen*, kääntänyt Laila Niukkanen). Öster-sundom: OY KIRJALITO AB.
- Piippo, Sinikka (2003). *Luonnon lääkeyrtit 3*. Helsinki: Tammi.
- Potter, Beatrix (1989). *Petteri Kaniinin tarinat*. (*Peter Rabbit Tales*, kääntäneet Riitta Björklund & Raija Mattila). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Pullman, Philip (1996). *Universumien tomu 1: Kultainen kompassi*. 2.-4. p. (*His Dark Materials: Northern Lights*, kääntänyt Helene Bützow). Helsinki: Tammi.
- Pullman, Philip (1997). *Universumien tomu 2: Salaperäinen veitsi*. 1.-3. p. (*His Dark Materials: The Subtle Knife*, kääntänyt Helene Bützow). Helsinki: Tammi.
- Pullman, Philip (2001). *Universumien tomu 3: Maaginen kaukoputki*. 2. p. (*His Dark Materials: The Amber Spyglass*, kääntänyt Helene Bützow). Helsinki: Tammi.
- Ranska-suomi opiskelijasanakirja* (1993). Toim. Seppo Sundelin. Helsinki: WSOY.
- Rhedin, Ulla (2004). *Bilderbokens hemligheter*. Stockholm: Alfabeta Bokförlag AB.
- Riekko, Iida (2004). Kirjan henkeen heittäytyjä. *Parnasso* 1: 7–9.
- Rowling, J.K. (2006). *Harry Potter ja puoliverinen prinssi*. (*Harry Potter and the Half-Blood Prince*, kääntänyt Jaana Kapari). Helsinki: Tammi.
- Rowling, J.K. (2008). *Harry Potter ja kuoleman varjelukset*. Helsinki: Tammi. (julkaistaan 7.3.2008).
- Saaksa, Silja (2004). *Baabelin perilliset: Kääntäjien ja kääntämisen historiaa*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Salinger, J.D. (1998). *Räddaren i nöden*. Ny uppl. (*Catcher in the Rye*, kääntänyt Klas Östergren). Stockholm: Bonnierpocket.
- Salinger, J.D. (1999). *Sieppari ruispellossa*. 20. P. (*Catcher in the Rye*, kääntänyt Pentti Saarikoski). Helsinki: Tammi.
- Sisättö, Vesa (toim.) (2003). *Ulkomaisia fantasiakirjailijoita*. Helsinki: BTJ Kirjasto-palvelu Oy.

- Sivistyssanakirja* (1997). 6 p. Toim. Timo Nurmi, Ilkka Rekiaro & Päivi Rekiaro. Helsinki: Gummerus & Big Sur Oy.
- Suomi–englanti–suomi sanakirja* (2003). 6. painos. Toim. Jukka Keränen. Helsinki: WSOY.
- Suomi-italia-suomi -perussanakirja* (2000). 4. painos. Toim. Christina Barezani & Aija Kalmbach. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.
- Suomi-latina-suomi -sanakirja* (2001). Toim. Jukka Keränen & Maria Myllykoski. Helsinki: WSOY.
- Suuri suomi-ruotsi-sanakirja A-O* (1997). Toim. Birgitta Romppanen. Porvoo: WSOY.
- Tiedätkö Jaanan suosikkiloitsun? (2004). Lainattu 30.10.2007:
<http://www.harrypotter.fi/asp/empty.asp?P5852&VID=default&SID=447368030463598&S=0&C=20335>
- Tolkien, J. R. R. (2002). *Taru sormusten herrasta*. 33. painos. (*The Lord of the Rings*, kääntäneet Kersti Juva & Eila Pennanen, runot Panu Pekkanen). Helsinki: WSOY.
- Tsennaaks stadii, bonjaaks slangii: Stadin slangin suursanakirja* (2000). Toim. Heikki Paunonen. Helsinki: WSOY
- Törnqvist, Evastina (2002). *Den lille trollkarlen: En bok om J. K. Rowling och Harry Potter*. Replik: Viken.
- Vinay, Jean-Paul & Jean Darbelnet (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation. (Stylistique comparée du français et de l'anglais, kääntänyt Juan C. Sager & M.-J. Hamel)*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co..
- Wahlström, Erik (1992). *Gottfrid och Teodora*. Helsinki: Schildts förlag AB.
- Williams, Tad (1996). *Taru kolmesta miekasta 1: Velhon oppipoika. (The Dragonbone Chair, kääntäneet Auli Hurme-Keränen & Leena Peltonen)*. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- WSOY:n Iso Tietosanakirja 2 C–F* (1995). Toim. Kalevi Koukkunen. Porvoo: WSOY.